

Het Bruuijsel

Vogelwacht Uden
Meer dan alleen vogels kijken

 info@vogelwachtuden.nl • www.vogelwachtuden.nl

Voorzitter

Jan-Willem Hermans
Broekmorgen 28
5401 PK Uden
 0413-269804
 jwhermans@kpnmail.nl

Redactieleden

Martien van Dooren
John Hermans
Jan-Willem Hermans
Dick Slaa
Mignon van den Wittenboer

Secretaris

José Escher
Kruisstraat 13
5388 CH Nistelrode
 0412-650180
 secretariaat@vogelwachtuden.nl

Correctie

Tineke Huijs
 tenphuijs@home.nl

Penningmeester

Anita van den Acker
Raam 523
5403 TM Uden
 0413-253151

Eindredactie, opmaak en kopij

Mignon van den Wittenboer
Stoppelveldseweg 1A
5473 RR Heeswijk-Dinther
 0413-785338
 bruujssel@vogelwachtuden.nl

Bestuursleden

Peter van de Braak
John Opdam
Mignon van den Wittenboer

Drukwerk, omslag en afwerking

Graphiset B.V. te Uden

Verspreiding

Lies Schoenmakers (coördinatie)
Dorien en Theo Versteegden e.v.a.

Bankrelatie

ABN-AMRO Uden
IBAN NL93ABNA0609968254

Clubgebouw

De Groenhoeve
Artillerieweg 3, Uden
(bij Kinderboerderij)
 0413-250047

'Het Bruujssel' verschijnt vier maal per jaar in een oplage van 300 exemplaren (incl. links)

We zien niet graag dat iemand gedeeltes van dit blad gebruikt voordat we daar toestemming voor hebben gegeven. Men dient dan wel Het Bruujssel als bron te vermelden. © Vogelwacht Uden e.o.

Inhoudsopgave

Van de redactie

Mignon van den Wittenboer **3**

Mededelingen bestuur

José Escher **4**

EuroBirdwatch

Martien van Dooren **6**

Bijzondere waarnemingen

Peter van de Braak **7**

Landelijke dag Sovon 2017

Mignon van den Wittenboer **8**

Enorme toename broedvogels in de natuur van de Maashorst

Leo Ballering **9**

Excursie Helgoland

Jan-Willem Hermans **10**

Najaarstelling 2017

Martien van Dooren en Arend Vermaat **14**

Vroegste gemiddelde eileg ooit gemeten

Leo Ballering **18**

De Nationale Tuinvogeltelling 2018

Redactie **20**

Poelifinariocursus 2017

Dick Slaa **21**

Voor u gelezen

John Hermans **23**

Pelagische tocht op de Noordzee

Inge Hagens **27**

Telpost Brobbelbies-Noord scoort sensationele Keizerarend

Martien van Dooren **30**

Vogel in De Maashorst... 'de Keizerarend'

Jan-Willem Hermans en Martien van Dooren **31**

Herfstexcursie Schiermonnikoog

Diverse auteurs **32**

Luider

Bart Gras **38**

Eidooier

Peter van de Braak **39**

Uitgelicht 'grijze ganzen'

Dick Slaa **41**

Raven in de Maashorst weer de vroegste van Nederland

Leo Ballering **47**

Verrassingsexcursie

Jan-Willem Hermans **49**

Broedresultaten Steenuil en Kerkuil 2017

John Opdam **50**

Sluitingsdatum kopij voor het volgende Bruujssel is op 1 maart 2018!

Van de redactie

Wat een heerlijke dag om het laatste Bruujssel van 2017 af te ronden. Buiten valt een dik pak sneeuw, dus gaan vogelen is niet echt een aantrekkelijke optie. Hoewel... tijdens het schrijven van dit voorwoord meldt Arend een Waterspreeuw in Veghel. Dus toch nog vogelaars die de sneeuwbuien wel durven trotseren en gelukkig wordt het ook nog beloond. Dat onze leden op vele momenten behoorlijk actief zijn, blijkt wel uit de lange lijst van artikelen in de inhoudsopgave van dit Bruujssel. Van Dick Slaa ontvingen we bijvoorbeeld een verslag van de Poelifinariocursus die hij samen met enkele andere leden volgde. Diverse avonden verdiepten ze zich in geluiden van vogelsoorten die erg op elkaar lijken zoals Snor en Sprinkhaanzanger of Zwartkop en Tuinfluiter. Kennis die erg handig is als je deel wilt nemen aan tellingen die door de Vogelwacht worden georganiseerd. Zoals de broedvogelkartering die dit voorjaar in de Maashorst georganiseerd werd en waarvan de eerste resultaten in dit Bruujssel te vinden zijn. Erg waardevol omdat deze resultaten laten zien dat het huidige natuurbeleid in de Maashorst positieve effecten heeft op de ontwikkeling van de broedvogelpopulatie. En dat is voor de beheerders, de mensen in de Gebruikersraad en de Raad van advies essentieel om dit beleid te kunnen verdedigen.

In deze uitgave ook weer verschillende verslagen van excursies. Van korte uitstapjes naar de kust en een boottocht op volle zee tot meerdaagse excursies naar Schiermonnikoog en Helgoland. En iedere keer weer werd samen uitgevogeld welke soorten er te zien zijn en vooral genoten van wat de natuur ons te bieden heeft. Spectaculair was natuurlijk het korte bezoek dat een Keizerarend aan onze telpost in de Maashorst bracht en waar vele vogelaars getuige van waren. Maar ook alle andere soorten en aantallen die dit najaar over de telpost vlogen waren zeker zo indrukwekkend. Op de Sovondag, die op 2 december in Ede werd gehouden, was veel aandacht voor recente ontwikkelingen op vogelgebied. Zo werd bijvoorbeeld de nieuwe 'Rode lijst' gepresenteerd met daarop soorten waar het in Nederland niet goed mee gaat. Dat dit nauw samenhangt met de dramatische achteruitgang van de insectenstand

behoeft geen betoog. Op de Sovondag werd ook een postercampagne gestart tegen het houden van roofvogels en uilen in gevangenschap en het exploiteren van deze dieren bij shows.

Wat ik een bizarre ontwikkeling vind, is dat steeds meer 'natuurfotografen' roofvogel en uilenshows boeken om mooie opnamen te kunnen maken van deze vogels in de vlucht. Is dan echt alles geoorloofd om dat ene perfecte plaatje te schieten? Ik meen dat een goede natuurfotograaf iets anders is dan iemand die met dure apparatuur een show bezoekt of een plekje huurt in een schuilhut waar hij de vogels op een presenteerblaadje aangeleverd krijgt. Volgens mij is een echte natuurfotograaf soort kruising tussen een technicus, een bioloog en een poëet. Hij beheerst de techniek van de camera en kiest de juiste belichting, kent de soorten die hij wil vastleggen, hun verstoringsgevoeligheid, ritme en gedrag. Maar zonder de skills van een poëet kom je nog niet verder dan een technisch perfect maar doorsnee plaatje. Een poëet beleeft de natuur om zich heen, verwonderd zich, tovert met licht en laat je wegdromen bij iedere opname. Echte natuurfotografen kom je dan ook niet tegen bij een roofvogelshow.

Veel leesplezier en een gezond, vogelrijk en boeiend 2018!

Mignon van den Wittenboer

Mededelingen Bestuur

Beste vogelwachters,

Op het moment dat ik dit stukje schrijf is het einde van het jaar alweer in zicht. Sinterklaas is in het land en de kerstfeer is in vele winkels wederom nadrukkelijk aanwezig. Als vereniging merken we ook dat het jaar ten einde loopt. De jaaragenda voor 2018 is nagenoeg rond en vanochtend hebben we op een feestelijke manier het einde van het trektelseizoen gevierd. Er was een flinke pan erwtensoep, Martien had voor een borreltje gezorgd en Ria voor warme appelflappen. Het was prachtig weer, maar wel erg guur. Dus iedereen stond lekker te genieten van al dat lekkers, maar dan wel in de luwte van de keet. Ondertussen de lucht in de gaten houdend voor overtrekkende vogels en af en toe kijkend naar een gezellig brandend vuurtje in de vuurkorf.

Terugkijkend op 2017 zijn het vooral de **inventarisaties** die er dit jaar bovenuit springen.

Het begon al in februari met een voorlichtingsavond waarin Leo aan een groep van zo'n 30 leden uitleg gaf over de doelstellingen en de methodes voor de Maashorstinventarisatie. Met veel enthousiasme zijn de tellers minimaal tien keer het veld in geweest. De leden die mee hebben geteld weten hoeveel tijd dit kost. Maar je bent wel lekker veel buiten in de voor vogelaars één van de mooiste periodes van het jaar. Tijdens de terugkomavond gaf Leo een presentatie: de resultaten lieten een aantal mooie verbeteringen zien m.b.t. het aantal broedparen van bijvoorbeeld Appelvinken en Putters. Helaas was het niet allemaal feest. Typische soorten van het agrarisch land zoals de Ringmus lieten een afname zien. Deze afname past wel in de landelijke trend.

Naast de Maashorstinventarisatie was er begin juni voor de tweede keer het **1000-soorten weekend**. Dit keer hadden we mooi weer, maar werden de 1000-soorten helaas niet gehaald. Een uitgebreid verslag hierover hebben jullie eerder dit jaar kunnen lezen. Over twee jaar komt er weer een 1000-soorten weekend.

Bart Gras heeft voor het eerst dit jaar naast de **piepcursus** ook de **poelifinariocursus** gegeven,

verderop in dit Bruujssel doet Dick Slaa hiervan uitgebreid verslag. Deze laatste cursus was vooral bedoeld voor de ervaren vogelaar. Na evaluatie van zowel de piepcursus als de poelifinariocursus is besloten om in 2018 de piepcursus 2 te geven. Deze piepcursus zal dezelfde opzet hebben als piepcursus 1, kijken naar geluid, maar dan voor andere soorten als welke in de piepcursus 1 behandeld zijn.

De **dialezingen** en de **meerdaagse- en dagexcursies** blijven voor veel leden een interessant onderdeel van ons programma. De voorjaarsexcursie ging dit jaar naar Lauwersmeer, de najaarsexcursie naar Schiermonnikoog en 24 leden zijn nog een lang weekend naar Helgoland geweest. Het aantal leden dat meedoet aan de dagexcursies blijft net zoals in andere jaren erg verschillend. De boottocht op de Noordzee trok weinig leden, maar werd door de deelnemers als een groot succes ervaren.

In 2018 hebben we **geen meerdaagse voorjaarsexcursie** op de agenda staan. Wel gaan we weer met een groep naar het buitenland, Mallorca dit keer. Voor het najaar staat Vlieland op de agenda en zijn er plannen om begin november een weekend naar Diepholz te gaan. Hier heb je grote kans om grote groepen Kraanvogels te observeren die in dit gebied aansterken op hun route naar het zuiden. In dit gebied worden eind oktober, begin november vaak tienduizenden 'kranen' op één dag geteld.

Er zijn plannen om in 2018 de Kraanvogels in Diepholz te bezoeken. 📷 Marc Gottenbos

Peter van de Braak heeft voor begin juni een meerdaagse excursie naar Engeland georganiseerd. Dit om onder andere Papegaaiduikers te gaan kijken. De informatie hierover is al per mail rondgestuurd.

John Opdam heeft het programma voor de **dialezingen** publiek alweer rond en we hopen natuurlijk dat er weer een aantal leden hun natuuroppnames willen delen op de dia-avonden voor en door leden.

Ook onder de Maashorst Rangers zijn steeds meer leden van Vogelwacht Uden te vinden.
📷 Hans Koster

Om ons motto 'meer dan alleen vogels kijken' kracht bij te zetten is er op 1 juli een feestavond geweest in de Groenhoeve. Dit was een gezellige clubavond waar onder het genot van een hapje en een drankje lekker gebuurt werd met andere leden. Aangezien we **in 2018 als vereniging 35**

jaar bestaan zijn we als bestuur bezig om iets te organiseren waar we zoveel mogelijk leden een plezier mee doen. Het is natuurlijk fantastisch dat we zo'n grote groep leden hebben die actief zijn in één of meerdere werkgroepen en zich daarnaast ook nog inzetten bij andere natuurorganisaties als IVN, sVLU, de Maashorst Rangers, enz. Voldoende reden dus om het 35-jarig jubileum op een gepaste manier te vieren.

Het **ledenaantal** is nog steeds redelijk stabiel. Momenteel telt onze vereniging **384 leden** waarbij we de volgende nieuwe leden hartelijk welkom heten:

- Liesbeth van Eijsbergen uit Heeswijk-Dinther
- Peter Maas uit Gemert

De eerste activiteit in het nieuwe jaar is de **nieuwjaarsreceptie** samen met IVN en sVLU op zondag 7 januari. Details hierover worden met de maandagenda van januari verzonden. Maar tijdens de receptie hopen we velen van jullie te zien om te proosten op de aftrap van ons nieuwe verenigingsjaar.

Namens het bestuur wens ik jullie allemaal fijne feestdagen en veel goeds voor 2018. Dat het een vogelrijk jaar mag worden.

Namens het bestuur,

José Escher

EuroBirdwatch 30 september 2017

deels in het water gevallen

Elk jaar rond eind september vindt de Euro Birdwatch dag plaats. In meer dan 40 landen wordt van zonsopkomst tot zo ver mogelijk op de dag op diverse telposten geteld wat er zoal aan trekvogels passeert. In Nederland doen zo'n 150 telposten (zowel de permanente als de speciaal voor deze dag opgerichte) aan dit evenement mee. Het doel van deze speciale dag is om wereldwijd extra aandacht aan de vogels te besteden. Hierdoor zullen hopelijk meer mensen interesse voor deze dieren gaan tonen. Op zo'n dag is er meestal veel belangstelling van de pers en wordt tevens het belang van het beschermen van de vogels onder de aandacht van het publiek gebracht. Ook vermeldenswaard in deze is het wetenschappelijk belang van het tellen van vogels tijdens de trek.

De opkomst van leden van de Vogelwacht Uden bij de telpost aan de Brobbelbies-Noord was dit jaar niet zoenderend. Het plan om op drie plaatsen in de Maashorst te gaan tellen kon daardoor niet verwezenlijkt worden. Daar zullen de weersvoorzichten ongetwijfeld mee te maken hebben gehad. Er was regen voorspeld en die voorspelling kwam ook uit. Vanaf een uur of elf ging het licht regenen en dat was niet gunstig voor de vogeltrek. Tot die tijd had het redelijk, maar niet overdreven goed gevlogen. Er kwamen steeds meer meldingen uit het land dat er vanwege de

regen gestopt werd met tellen. Nu hadden wij wel de luxe van de keet tot onze beschikking, maar het werd er niet leuker op. Terwijl het totaal over heel Nederland in 2015 en 2016 op 3 à 400.000 vogels lag, bleven we dit jaar steken op nog geen 250.000 stuks. Landelijk werden de eerste drie plaatsen dit jaar ingenomen door de Spreeuw, de Vink en de Graspieper. De Spreeuw heroverde daarmee zijn eerste plaats weer op de Graspieper die het vorig jaar als beste uit de bus kwam. De Vink bleef stabiel tweede. De klassering op onze telpost kwam daar exact mee overeen. Spreeuw, Vink en Graspieper op 1, 2 en 3. Verder viel het grote aantal Rietgorzen op met 63 stuks en die ene erg vroege Koperwiek.

Om 13.00 uur had Mignon beloofd om Taurosoep en een broodje te serveren, maar vanwege het slechte weer werd er geappt of dat tijdstip niet wat vervroegd kon worden. En zo zaten we om 12.30 uur al aan de soep en broodjes met roomkaas. Erg lekker en keurig verzorgd opgediend. Daarna werd de laatste Graspieper genoteerd en op de valreep nog een juveniele Boomvalk. Toen hielden wij het ook voor gezien. Het begon behoorlijk te regenen en de vooruitzichten voor 's middags waren ook al niet zo best. Maar de week kon natuurlijk al niet meer stuk met die Keizera-rend op woensdag.

Martien van Dooren

Bijzondere waarnemingen

Hieronder een greep uit de bijzondere waarnemingen van begin september 2017 tot begin november 2017. Het is slechts een klein gedeelte van de vogelwaarnemingen uit onze regio die in waarneming.nl ingevoerd zijn. Deze waarnemingen hebben allen het kenmerk zeldzaam of zeer-zeldzaam (rood aangegeven).

Natuurlijk komen de meeste waarnemingen in deze tijd weer van de telposten. Naast hoge aantallen van diverse soorten zijn er ook mooie zeldzame waarnemingen gedaan. Diverse roofvogels zijn er overgekomen; Rode Wouwen, Zwarte Wouwen, Roodpootvalk, Zeearend en de **Keizerarend**. Deze Keizerarend heeft een uurtje bo-

ven de Maashorst gevlogen. Vele vogelaars kwamen hier op af. Helaas is deze toch niet in de Maashorst geland. Later is deze vogel boven Zwolle waargenomen. Maar ook een leuke kleinere soort is overgevlogen: Baardmannetjes. En dat in een bosrijk gebied, wie had deze soort overtrekkend verwacht? Het trektelseizoen is bijna ten einde, hopelijk komen er nog Kraanvogels over, wie weet...

Wil je op de hoogte blijven kijk regelmatig op onze site: www.vogelwachtuden.nl of meld je aan voor onze Vogelwacht App-groep! Peter van de Braak 06-22491297.

 petervandebraak@gmail.com

Datum:	Aantal	Soort:	Locatie:	Waarnemer:
1-9-2017	1	Groenpootruiter	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
1-9-2017	36	Ooievaar	Uden - Hoeveneseveld	Wim van Lanen
2-9-2017	1	Braamsluiper	Telpost Brobbelbies Noord	Wim Gremmen
4-9-2017	1	Rode Wouw	Telpost Brobbelbies Noord	Maartje Bakker
5-9-2017	3	Zwarte Ooievaar	Telpost Brobbelbies Noord	Wim Gremmen
6-9-2017	1	Visarend	Maashorst - Begrazingsgebied	Chris van Lieshout
11-9-2017	12	Bonte Strandloper	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
16-9-2017	1	Rode Wouw	Maashorst - Brobbelbies	Julian Loomans
18-9-2017	5	Bontbekplevier	Telpost Brobbelbies Noord	Teun van Kessel
19-9-2017	45	Ooievaar	Maashorst - Brobbelbies	Teun van Kessel
22-9-2017	1	Blauwborst	Telpost Brobbelbies Noord	Toy Janssen
23-9-2017	1	Zwarte Wouw	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
23-9-2017	1	Roodpootvalk	Telpost Brobbelbies Noord	Wim Gremmen
27-9-2017	1	Keizerarend	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
8-10-2017	23	Baardman	Telpost Brobbelbies Noord	Henk van den Acker
8-10-2017	1	Casarca	Telpost Brobbelbies Noord	Wim Gremmen
10-10-2017	2	Beflijster	Telpost Brobbelbies Noord	Maartje Bakker
14-10-2017	1	IJsgors	Telpost Brobbelbies Noord	John Hermans
16-10-2017	2	Rode Wouw	Telpost Brobbelbies Noord	Wim van Lanen
20-10-2017	2	Rotgans	Telpost Brobbelbies Zuid	Gerard van Aalst
28-10-2017	1	Velduil	Telpost Brobbelbies Noord	John Hermans
3-11-2017	1	Blauwe Kiekendief	Telpost Brobbelbies Noord	Martien van Dooren
9-11-2017	12	Kraanvogel	Uden - Raam	Stefan van Schaik
12-11-2017	1	Goudvink ssp pyrrhula	Telpost Brobbelbies Zuid	Gerard van Aalst

Landelijke dag Sovon 2017

Op 2 december j.l. werd voor de 40ste keer door Sovon een Landelijke Dag georganiseerd. Rond half negen stroomde congrescentrum De Reehorst in Ede vol met vogel- en natuurliefhebbers uit heel Nederland. Het was een indrukwekkende dag met inspirerende verhalen van enthousiaste vogel- en natuuronderzoekers en terreinbeheerders. Ook zorgden ruim 90 standhouders voor een zeer gevarieerd aanbod aan informatie, reizen, boeken, gadgets en andere producten. Het aanbod aan interessante lezingen was veelzijdig: in vijf zalen tegelijk werden veertig (!) verschillende presentaties gegeven. De laatste jaren kiest SOVON steeds meer voor een soort flitspresentaties: korte, snelle presentatie waar resultaten en oproepen tot meer onderzoek elkaar afwisselen. Dat maakte het kiezen niet eenvoudig: gelukkig werden de meest populaire lezingen later op de dag herhaald. Ruim 2000 bezoekers namen deel aan dit prachtige evenement.

Jeugdprogramma

Zoals ieder jaar was er voor de jeugd een speciaal programma samengesteld. Ook vanuit Uden gingen er diverse jeugdleden mee naar Ede. Net als vorig jaar konden de kinderen meekijken bij het ringen van vogels door Frank Majoor. Ook

namen ze deel aan een bosvogelexcursie en konden ze 's middags een roofvogelbos bouwen. Aan de stralende gezichten bij terugkomst in Uden was in ieder geval af te lezen dat de jeugd het bijzonder leuk gevonden had.

2018....Jaar van de Huiszwaluw!

Voor degene die het nog niet had opgemerkt: 2018 wordt het Jaar van de Huiszwaluw. Met twee lezingen, een signeersessie en stand op de Landelijke Dag gaf Sovon het startsein aan allerlei activiteiten in het volgende jaar. Theunis Piersma vertelde over zijn eigen nestonderzoek in Gaast en signeert zijn boek. Sovons Loes van den Bremer legde uit hoe je in 2018 mee kunt doen door enkele nesten te volgen. In het Jaar van de Huiszwaluw kun je echt volop meehelpen. Of je nu een kolonie telt, wekelijks een paar nesten volgt voor het nestonderzoek of voorlichting geeft. De vraag die daarbij centraal staat is: wat bepaalt het succes van een kolonie? Ook binnen de Vogelwacht Uden zijn veel vrijwilligers actief betrokken bij de bescherming van Huiszwaluwen. De leden van de Zwaluwenwerkgroep gaan komende weken plannen maken hoe we het 'Jaar van de Huiszwaluw' in Uden vorm gaan geven. Want dat jaar laten we natuurlijk niet ongemerkt voorbij gaan.

Mignon van den Wittenboer

Enorme toename broedvogels in de natuur van de Maashorst

De laatste acht jaar is het aantal broedvogels in de natuurkern van de Maashorst sterk toegenomen. Uit een telling van broedvogels door leden van de Vogelwacht Uden e.o., in twaalf vierkante kilometer in het zuiden van de Maashorst blijkt dat er maar liefst 42% meer territoria van broedvogels zijn dan acht jaar geleden. Ook neemt het aantal soorten toe. De toename wordt echter alleen maar gezien in de natuurgebieden van de Maashorst. In de agrarische gebieden en de kleine woonkernen wordt juist een afname van het aantal soorten en dichtheden gezien. Het beheer van de natuurkern, de bosomvorming en de lagere aantallen graasdieren in de begrazingsgebieden lijken dus zijn vruchten af te werpen.

30 uur veldwerk per kilometerhok

Dit voorjaar hebben 25 leden van de Vogelwacht Uden e.o. twaalf vierkante kilometer geteld op broedvogels, ongeveer een kwart van de Maashorst. Per vierkante kilometer is bijna 30 uur in het veld doorgebracht. Daarbij zijn precies honderd soorten gezien waarvan er 78 ook daadwerkelijk in de Maashorst broeden.

De resultaten van de tellingen laten veel positieve trends zien. Zo kwamen er meer nieuwe soorten (10) bij dan er verdwenen (8) en namen er meer soorten in dichtheid toe (40) dan dat er achteruitgingen (24).

Doelsoorten zijn terug

Spectaculair zijn de twee broedgevallen van de Grauwe Klauwier in het begrazingsgebied waarbij jongen zijn grootgebracht. Deze zangvogel jaagt vanuit struiken op grote insecten en hagedissen en prikt ze later op doorns en stekels als voedselvoorraad. Deze soort komt alleen maar broeden als alle omstandigheden goed zijn. Ook de Torenvalk verscheen weer, na een korte tijd afwezig te zijn geweest. Maar liefst negen territoria van deze

soort geven aan dat er genoeg muizen en insecten in de Maashorst zijn.

Wisentengebied springt eruit

De grootste toenames zijn waargenomen bij de vinkachtigen: Appelvink, Putter, Goudvink en Kneu, die allemaal een vertienvoudiging van het aantal broedparen laten zien. Deze toenames kunnen gerelateerd worden aan de beschikbaarheid van zaden in de kruidige planten in het gebied. Ook typische soorten van open bossen (Gekraagde Roodstaart en Boompieper) en open terrein (Nachtzwaluw) namen toe.

Maar die toenames zijn niet gelijkmatig over de Maashorst verdeeld. Met name het gebied waar de Wisenten en Exmoorponies grazen, laten de grootste toename van het aantal soorten en broedvogeldichtheden zien. Een overduidelijk teken dat begrazing door deze soorten bijdraagt aan een grotere biodiversiteit.

Achteruitvliegende soorten

Het tegenovergestelde is ook gezien: in de agrarische delen van het onderzoeksgebied neemt het aantal broedvogelsoorten af en ook de dichtheden daarvan. Typische broedvogels van het agrarisch land als Zomertortel en Fazant, die acht jaar geleden nog behoorlijk vertegenwoordigd waren, zijn helemaal verdwenen en Ekster, Spreeuw, Zwarte Kraai en Ringmus een enorme achteruitgang laten zien.

Zonder natuur geen Maashorst

De broedvogelinventarisatie is slechts één van de monitoringsonderzoeken die de natuurorganisaties uitvoeren om de stand van de natuur in de Maashorst te meten en aanbevelingen over beheer en inrichting te kunnen doen. In 2018 zullen ook libellen, dagvlinders en sprinkhanen geïnventariseerd worden.

Leo Ballering

Excursie 22 t/m 25 september 2017

Helgoland

Van vrijdag 22 september tot en met maandag 25 september zijn een 23-tal vogelaars naar Helgoland gegaan. Dit waren de volgende leden: Theo Versteegden, Jos van der Wijst, Annetje Elfrink, Sander van der Vleuten, Katja Kleinveld, Bart Gras, John Opdam, John Hermans, Petra Bremer, Mark van Els, Harry Rooyakkers, Hans Brouwer, Isidro Rendon, Ad Donkers, Ruut Westerbeek, Conny Koenen, Will van de Crommert, Jan-Willem Hermans, Cor Broeren, Petra Hermens, Theo van Oort, Theo Veldpaus, Trudy Veldpaus en Willy Bergmans.

Vrijdag 22 september

We moesten al vroeg uit de veren en vertrokken om 4.30 uur vanaf de Groenhoeve naar Cuxhaven. Onderweg even een sanitaire stop en na zo'n vijf uur rijden kwamen we aan in de haven. Deze keer zouden we niet de snelboot nemen, maar de gewone boot. Het kostte wat kruim, voordat we allemaal bij de juiste boot stonden. Om 10.15 uur vertrok de boot om zo'n 2,5 uur later te arriveren op een zonnig Helgoland. Tijdens de boottocht konden we al genieten van de vogels en zagen we een Kleine Jager, Grote Jager, grote groepen Rotganzen, Roodkeelduiker en Graspiepers. Op het eiland hebben we eerst onze bagage naar de Jeugherberg gesjouwd. Een fikse inspanning, het eiland is niet zo groot, maar de Jeugdherberg ligt aan het andere eind van de aanmeerplaats. Aangekomen kregen we de sleutels en kon de indeling beginnen. Uiteraard hadden we stapelbedden en willen de meesten onderin liggen, maar zoveel kamers hebben we niet. Na enig passen en meten kon ook onze oudste deelnemer Harry zijn bedje opmaken.

Er vormden zich een drietal groepen die het eiland rondstruinden. Onze groep ging eerst naar het strandje voor de jeugdherberg. In de vloedlijn scharrelden Bonte Strandloper, Bontbekplevier, Goudplevier, Kemphaan, Witte Kwikstaart, Gele Kwikstaart en diverse Boerenzwaluwen vlogen voorbij. We vonden op het strand een dode Zee-

koet. Gelukkig zagen we op zee ook een levende. Vanuit dit strand gaat met trappen een steil pad omhoog om op de klif te eindigen. Helgoland is beroemd om deze klif, een roodgekleurde rotskust, die 61 meter hoog uit zee omhoog rijst.

De rotskust van Helgoland heeft een prachtige rode kleur. 📷 Jan-Willem Hermans

Op de rotsrichels broeden verschillende soorten zeevogels als Alk en Jan-van-Gent. Van deze laatste soort zijn nog enkele jongen aanwezig die mooi te zien zijn en wel zeer dichtbij. De oude vogels vliegen af en aan, waarbij het toch de kunst is om deze scherp in de lens te krijgen. Hierna zijn we naar het hoge gedeelte van het dorp gelopen. Er zou al enkele dagen een Kortteenleeuwerik aanwezig zijn. Een vogelsoort die we eigenlijk in Spanje moeten tegenkomen. Na enig speurwerk hebben we de vogel gevonden en konden we hem mooi bekijken. Via het dorp naar beneden gelopen en toch nog Grauwe en Bonte Vliegenvanger gezien. Het begon al donker te worden, zodat we richting Jeugdherberg gingen. Na het eten uiteraard gelijk. John nam deze taak op zich. Na deze lange dag kwamen we al op een 53 soorten.

Zaterdag 23 september

Na het ontbijt zijn de troepen weer aangetreden voor een nieuwe dag. Een zeer zonnige dag. Onze groep besloot om eerst naar het boven naar

het Oberland te gaan. Er vlogen veel kleine zangertjes rond. De trek was goed op gang met soorten als Grauwe Vliegenvanger, Gekraagde Roodstaart en Graspieper. We kwamen in de buurt van de plek van de Kortteenleeuwrik en konden het niet laten om toch even te gaan kijken. Het beestje was nog steeds present. Hierna was het tijd voor de Jan-van-Genten. Het licht stond geweldig, dus volop mogelijkheden voor de fotografen om mooie plaatjes te schieten.

Jan-van-Gent. 📷 Jan-Willem Hermans

Jan-van-Gent. 📷 John Hermans

Er werd nog even getwijfeld of er een Kuifaal-scholver te zien was, maar na enig beraad waren we het er toch over eens dat het een Aalscholver was. Na een lange tijd bij de Jan van Genten gezeten te hebben, werd besloten om naar het eilandje Düne te gaan. Hiervoor moesten we door het dorpje naar de aanlegsteiger van de boot naar Düne. We hadden geluk, we konden meteen instappen en werden naar Düne gevaren. In de zon hebben we ons brood opgegeten en zijn naar het strand gelopen. Hier was het vanwege het mooie weer zeer druk. Dit stukje strand schijnt een op zijn Duits FKK strand te zijn, een naaktstrand

kwamen we achter. FKK staat voor Freie Körper Kultur, ofwel vrij vertaald niets om het lijf. Buiten wat behoorlijke lijven zagen we ook gewone zeehonden. Langs de vloedlijn dribbelden Bontbekplevieren, Rosse Grutto's, Bonte Strandlopers en Drieteenstrandlopers. John wilde deze fotograferen, toen er opeens een dame in een oranje outfit kwam aanlopen die zei dat fotograferen op een FKK strand verboden is! Nota bene 10 meter verder hield het FKK gebied op en mocht je wel fotograferen. Of wij belangstelling erin hebben om deze lijven te fotograferen? Vogeltjes zijn veel mooier. Voor de kust zagen we nog een Regenwulp voorbij vliegen en mooi dichtbij op de zeegolven dobberde een Alk. Aan de andere zijde van het eiland aangekomen konden we genieten van de vele Zeehonden en een enkele Grijze Zeehond, die hier lekker in de zon te luieren lagen. We wisten van de vorige keer dat achter de duinen een meertje lag. Uiteraard moest dit nu ook bekeken worden. Een Waterral was mooi te zien. Er was echter nog een meertje meer. Hier aangekomen zagen we de Smienten zitten die hier de vorige keer ook zaten, maar de verassing was toch wel een Bokje wat zich op twee meter afstand liet zien. De fotografen met hun grote lenzen moesten terug gaan staan om het beestje vol in de lens te krijgen. Ik heb ze nog nooit van zo nabij kunnen bekijken. Prachtig.

Bokje. 📷 John Hermans

Hier zagen we ook Gele Kwikstaart, Waterhoen, Grauwe Vliegenvanger en Bonte Vliegenvanger. We moesten weer naar de boot die ons nabij het dorpje afzette. We hadden een biertje verdiend en zijn tenslotte nog even naar de Jan-van-Genten in het Oberland gelopen. Op weg naar de jeugdherberg kwamen we nog wat Vuurgoudhaantjes

tegen. Het lijsten na het eten werd weer gedaan en de teller kwam op 91 soorten.

Zondag 24 september

Opnieuw stonden we op met prachtig weer. Onze groep is eerst naar het Oberland gelopen om niet eerst naar de Jan-van-Genten te gaan, maar via de vuurtoren af te dalen naar een stukje aan zee, Kringel genaamd. Bij de vuurtoren troffen we enkele Sijsjes aan, die even later door een Sperwer geattaqueerd werden. Ook zagen we een Bladkoning, maar het beestje was al weer snel verdwenen in het dichte struikgewas. We nemen het hem niet kwalijk met al die Sperwers in de buurt. Aan de voet aangekomen hebben we de hele tijd de vogeltrek bestudeerd. Er kwam van alles voorbij, wat te denken van Gekraagde Roodstaarten, Zanglijsters, Boomvalk, een Kleine Mantelmeeuw, veel Sperwers en zelfs een Velduil vloog voorbij.

 Jan-Willem Hermans

Na een paar uur kijken zijn we richting haven gegaan. Onderweg in het gras veel Graspiepers en Vinken. In de haven de boterhammen soldaat gemaakt. Hier was echter niet veel te zien, zodat we weer terug zijn gegaan naar Kringel. Bij een klein plasje hebben we mooi de Kleine Strandloper kunnen bekijken. Ze doen hun naam eer aan, erg klein. Via het dorp zijn we weer naar boven

naar het Oberland gegaan om nog de Jan-van-Genten te bekijken. Het aantal jongen neemt nu per dag af en het is een kwestie van enkele dagen dat deze allen zijn uitgevlogen. Na een mooie dag begon het toch wat te miezeren. De stand die avond bracht ons op 103 soorten. Ben benieuwd wat morgen, alweer de laatste dag ons brengt.

Maandag 25 september

Na het ontbijt hadden we geregeld dat onze bagage werd opgehaald, zodat we die niet zelf bij ons hoeven te houden. Uiteraard moest alles opgeruimd worden en werd de groepsfoto gemaakt. Toen alles achter de rug was kon met vogelen begonnen worden. We moesten echter later in de middag op de boot zijn om huiswaarts te keren. Onze groep besloot om weer naar Kringel te gaan. Hier is de trek mooi waar te nemen. Ook nu weer verschillende Sperwers, die hun kostje bij elkaar proberen te vergaren. De Kleine Strandlopers lieten zich even zien. Er wordt veel vogelonderzoek gedaan op Helgoland. We kwamen enkele studenten tegen die Tapuiten aan het vangen waren voor ringonderzoek. Ook nu weer kwam ineens een Velduil voorbij, toch altijd weer een prachtige vogel om waar te nemen. Plotseling dook er ook een Koekoek op. Dit was wel een hele late trekvogel (enkele dagen later hebben we ook in de Maashorst nog een Koekoek waargenomen). Het weer was guurder, dus besloten we om toch even wat te wandelen en zijn we naar de Jan-van-Genten gegaan voor een laatste blik. Plotseling zei mijn broer: "kijk een IJsgors". Vlakbij en totaal niet schuw konden we deze vogel mooi zien. Het aanwezige publiek, dat komt kijken naar de Jan-van-Genten, zal wel gedacht hebben waarom we zo verheugd reageerden op een klein bruin gestreept vogeltje.

IJsgors. John Hermans

Ondertussen zagen we Theo van Oort langs komen, op zoek naar zijn rugzak, die hij vergeten was mee te nemen. Wat een mooie vogeldag, we moesten echter naar de haven, de boot wacht niet. Terwijl we onderweg waren, zagen we een aantal jonge onderzoekers enigszins gestrest rondstruinen in een bramenwal. Op de vraag wat ze zagen, kwam het antwoord Aquatic Warbler. Geweldig, op zijn Nederlands heet dit een Waterrietzanger. Een zeldzame soort die onder andere in Oost-Polen broeden in open, natte zeggenweiden.

Waterrietzanger. 📷 John Hermans

Door ontwatering worden hier deze gebieden ook steeds zeldzamer en dus ook de Waterrietzanger. Een klein, zeer gestreept vogeltje, waarbij de witte oogstreep goed opvalt, evenals zijn gele middenkruinstreep. Ondanks dit 'oponhoud' kwamen we toch nog op tijd aan in de haven en bracht de boot ons in twee uur naar Cuxhaven. Theo mistte nog steeds zijn rugzak, die gelukkig later is opgestuurd. Na zo'n 4,5 uur rijden kwa-

men we moe maar voldaan aan in Uden. Uiteindelijk kwamen we dus uit op 106 soorten. Rest me nog Peter van de Braak te bedanken voor de organisatie. Helaas kon Peter op het laatste moment door familieomstandigheden niet mee op deze reis.

De volgende soorten werden gedurende deze vier dagen waargenomen: Grauwe Gans, Kolgans, Rotgans, Brandgans, Smient, Wilde Eend, Wintertaling, Eider, Zwarte Zee-eend, Roodkeelduiker, Blauwe Reiger, Jan-van-Gent, Aalscholver, Sperwer, Havik, Torenvalk, Boomvalk, Slechtvalk, Waterral, Waterhoen, Scholekster, Kemphaan, Goudplevier, Zilverplevier, Bontbekplevier, Bruine Kiekendief, Bokje, Watersnip, Rosse Grutto, Wulp, Tureluur, Oeverloper, Steenloper, Drieteenstrandloper, Paarse Strandloper, Bonte Strandloper, Kokmeeuw, Stormmeeuw, Grote Mantelmeeuw, Zilvermeeuw, Kleine Mantelmeeuw, Grote Stern, Grote Jager, Kleine Jager, Zee-koet, Alk, Houtduif, Turkse Tortel, Velduil, Ekster, Regenwulp, Kleine Strandloper, Krombekstrandloper, Zwarte Kraai, Bonte Kraai, Kauw, Pimpelmees, Koolmees, Boomleeuwerik, Veldleeuwerik, Kortteenleeuwerik, Boerenzwaluw, Tjiftjaf, Fitis, Bladkoning, Zwartkop, Tuinfluiter, Braamsluiper, Grasmus, Vuurgoudhaan, Goudhaan, Winterkoning, Spreeuw, Beflijster, Kramsvogel, Merel, Koperviek, Zanglijster, Roodborst, Gekraagde Roodstaart, Paapje, Roodborsttapuit, Tapuit, Grauwe Vliegenvanger, Bonte Vliegenvanger, Kleine Vliegenvanger, Huismus, Ringmus, Heggenmus, Gele Kwikstaart, Grote Gele Kwikstaart, Witte Kwikstaart, Graspieper, Boompieper, Zwarte Roodstaart, Groenling, Vink, Keep, Sijs, Kneu, Rietgors, Waterpieper, Koekoek, Waterrietzanger, IJsgors.

Jan-Willem Hermans

Najaarstelling 2017

Het seizoen 2017

Nadat 2016 wat tegenviel, was het dit jaar weer een prima jaar op de telpost. We mochten maar liefst vier nieuwe soorten bijschrijven: Dwergmeeuw, Keizerarend, IJsvogel en Grote Barmsijs. De Keizerarend zorgde voor het nodige spektakel, want deze vogel bleef enige tijd rondzwerven rond de telpost (zie elders in dit Bruujssel). Later is dezelfde vogel herontdekt in het noorden van Overijssel.

De Grote Barmsijs kon in 2017 als nieuwe soort op de telpost genoteerd worden.

Marc Gottenbos

Verder hebben we veel vinken geteld, geen record maar wel het op een na beste jaar. Alleen 2008 hadden we meer Vinken, maar toen zijn er ook veel meer uren geteld.

De 317.446 vogels (en vlinders) die we dit jaar hebben geteld zijn goed voor de derde plaats. Alleen in 2008 (het marathonjaar met heel veel teluren) en 2014 (het jaar met de 100.000 Houtduiven op een dag) hebben we meer vogels geteld. We hebben 777 uur en 46 minuten geteld en dat zijn 408 vogels per uur, net niet het dubbele van vorig jaar! De beste dag qua aantallen was 16 oktober met 27.506 vogels, na twee dagen die bijna net zo goed waren. Op de achtste oktober hadden we de meeste soorten, 54! Het record soorten op een dag is trouwens de 58 van 14 oktober 2011. Met 122 soorten was het een goed

jaar, boven het langjarig gemiddelde van 111. Het waren er ook twee meer dan vorig jaar. Vlindersoorten evenaarden het record van elf soorten uit 2012, maar deze reeks loopt nog niet zo lang. Voor nieuwe soorten was het een goed jaar, we hadden er vier. Het begon met de Dwergmeeuwen die op 14 augustus hoog overkwamen. De IJsvogel kwam op de mistige ochtend van 19 september langs. Toch is er een mooie foto van gemaakt. De mooiste nieuwe soort was uiteraard de Keizerarend (Ladybird A506, geringd in Hongarije in 2014) op 27 september. Op één van de laatste teldagen kwam er een flinke groep Grote Barmsijsen vlak bij de keet langs, de eerste Grote Barmsijsen voor deze telpost.

Een aantal soorten deden het dit jaar erg goed. Als eerste de Grote Zilverreiger, die leek af te sterven op een recordjaar, maar in november zagen we er weinig en de verwachte 100 is niet gehaald, zelfs de 96 van recordjaar 2014 niet. Wel was het een recordjaar voor de Grote Canadese Gans met 135 exemplaren. Ook veel Bruine Kiekendieven dit jaar, alleen in 2008 hadden we er meer (116 tegen 82).

Liefst 82 Bruine Kiekendieven passeerden de telpost dit jaar. **Marc Gottenbos**

Andere roofvogels die het goed deden waren de Visarend en opvallend genoeg ook de Boomvalk.

Geen topjaar, maar ruim boven het gemiddelde (45, gemiddeld 26) en dat terwijl het met deze soort niet goed gaat. Voor de Gierzwaluw zijn we een paar jaar geleden expres eerder gaan tellen en dat heeft ervoor gezorgd dat we dit jaar veel Gierzwaluwen hebben kunnen tellen: 11.050. Dat is bijna een verdubbeling van het oude jaarrecord van 2007. Ook de andere zwaluwen hadden een goed jaar, ruim boven het gemiddelde. De Boompieper had ook zijn beste jaar met 439. Nog een topper met meerdere keren een nieuw dagrecord was de Tapuit, die lijkt te profiteren van de begrazing voor onze telpost. De Koperwiek had bijna een gemiddeld jaar, wat na de afgelopen twee jaren (dieptepunten met 575 en 363 vogels, dit jaar 5193) wel weer eens mocht. Vinken hebben we dit jaar heel veel geteld. Het is geen record, want dat is in Marathonjaar 2008 heel scherp op 162.000 gezet, maar in minder uren telden we er dit jaar ruim 142.000. Dat is meer dan alle vogels van vorig jaar! Met al die Vinken valt de hoeveelheid Kepen misschien wat tegen, maar we hebben wel veel Kneuen geteld. Ook die hadden hun op een na beste jaar (inderdaad alleen in 2008 waren er nog meer). Tenslotte hebben we echt veel Appelvinken geteld dit jaar: 33. Dat is iets wat ook op andere telposten in Nederland het geval was.

Net als in de rest van Nederland opvallend veel doortrek van Appelvinken in 2017.
 Marc Gottenbos

Deze drie soorten vielen op omdat ze het zo slecht deden. Ten eerste is dat de Zomertortel, die hebben we nu al sinds 2013 niet meer gezien en de kans daarop wordt steeds kleiner. De Kleine Zwaan is een soort die we tot nu toe elk jaar tellen en in 2008 zelfs 361! Dit jaar dus geen een! Tot

slot de Blauwe Kiekendief, waarvan we er gemiddeld zo'n 18 per jaar tellen en dit jaar maar één

Er sneuvelden veel dagrecords, van de vier nieuwe soorten natuurlijk maar ook van genoeg andere soorten. Al vroeg in het seizoen ging het dagrecord van de Gierzwaluw aan gruzelementen en het staat nu dus op 2.137 vogels op een dag. Opvallend is ook de serie van de Tapuit, die in korte tijd drie keer het dagrecord verbeterde:

22-07-2017 Gierzwaluw **2137**

31-07-2017 Boomklever **1** (evenaring dagrecords 2005 en 2015) ook 27-08-2017

06-08-2017 Braamsluiper **1** (evenaring dagrecord 2016)

13-08-2017 Tjiftjaf/Fitis **4**

14-08-2017 Dwergmeeuw **7**

22-08-2017 Zwartkop **2**

23-08-2017 Tapuit **15**

01-09-2017 Tapuit **18**

10-09-2017 Tapuit **22**

11-09-2017 Bonte Strandloper **12**

19-09-2017 IJsvogel **1**

19-09-2017 Torenavalk **10**

19-09-2017 Bruine Kiekendief **16**

21-09-2017 Appelvink **5**

25-09-2017 Europese Kanarie **2**

27-09-2017 Keizerarend **1**

08-10-2017 Baardman **23**

10-10-2017 Appelvink **10**

13-10-2017 Grote Pieper **2**

Ook de Appelvink brak twee keer zijn dagrecord. Het is een broedvogel van de Maashorst maar we zien er weinig op trek, behalve dit jaar dus. Een opvallend dagrecord is dat van de Bruine Kiekendief, dat is een soort die we toch altijd in mooie aantallen tellen. En tien Torenavalken op een dag is natuurlijk ook mooi voor een soort waar het niet zo goed mee gaat.

Krenten

Krenten zijn de leuke waarnemingen, dat hoeven geen grote aantallen te zijn of nieuwe soorten. De eerste in die rij is de Boomklever, dat is wel een broedvogel hier in de omgeving maar we zien ze zelden op de telpost, maar dit jaar twee keer, de eerste op 31 juli en de tweede op 27 augustus. Op 6 augustus kwam de tweede Braamsluiper in alle jaren pas langs, maar we mochten er nog één opschrijven en dat was op 2 september. Grauwe

Kiekendieven trekken altijd vroeg in het seizoen door en dit jaar zagen we er twee, op 18 augustus een vrouwtje en op 28 augustus een volwassen mannetje. We hadden wel vier Ortolanen dit jaar, de eerste op 22 augustus en eind september drie vrij snel achter elkaar, namelijk op 23, 28 en 29 september. Links van de telpost stond een perceel met maïs en daar hebben we aardig wat leuke zangvogels in ontdekt. Op 29 augustus een Gekraagde Roodstaart en op 2 september weer één en op 4 september de eerste Blauwborst en nog één op de 22ste september. Een paar dagen eerder, op de eerste september kwam er 's morgens vroeg er een Velduil tevoorschijn, die waarschijnlijk ter plaatse had overnacht. Een tweede Velduil wordt veel later in het seizoen gezien, namelijk op 28 oktober.

Een Velduil die in de omgeving van de telpost overnacht had kwam al vroeg in de ochtend voorbij. 📷 Marc Gottenbos

Ook dit jaar gelukkig weer Morinelplevieren op trek op de Brobbelbies, namelijk op 10 en 11 september. Op die elfde zagen we ook een mooie groep Bonte Strandlopers, goed voor een dagrecord. In deze periode zien en horen we ook tot drie keer toe Bontbekplevieren langstrekken. De 23ste september is een echte krentendag, de al genoemde Ortolaan, maar ook een Roodpootvalk die hoog overkomt, maar wel enige tijd goed zichtbaar is en tussen de Bruine Kiekendieven zit ook een Zwarte Wouw (de zesde pas op deze post). Oktober is meer de maand van de aantallen, maar er waren ook krenten. Op de vijfde was het geen al te best trekweer, grijs en buien maar dit was een dag voor Zilverplevieren en er kwamen er ook twee langs! Enkele dagen later hangt er boven de bosrand in de verte een bolletje vogels: Baardmannetjes! Lastig genoeg om te tellen, maar het zijn er 23. De dertiende oktober is een rare

dag, want de vaste tellers moeten naar huis, maar de Vinken vliegen nog. Gelukkig dat Ad van Wanrooy die dag er is en noest doortelt. Die dag komen er ook twee Grote Piepers over en de enige Waterpieper van dit jaar. Duinpiepers zijn dan al door, maar die vlogen goed dit jaar, we hebben er tien geteld. De laatste nog niet genoemde krent was ook een mooie waarneming. Op 28 oktober wordt er een Zearend gemeld bij de Kraaijensbergse Plassen. Het lijkt erop dat de vogel richting onze telpost gaat, maar even later houdt de vogel een zuidelijkere richting aan. Toch wordt de vogel niet veel later bij de telpost waargenomen en blijft zelfs een poosje in beeld. Dus ook dit jaar een Zearend!

Meer dan 10.000

Dit gaat over de soorten die voor de aantallen zorgen, soorten waar we meer dan 10.000 vogels in een seizoen tellen. Het meest geteld dit jaar is de Vink met in totaal 142.367 vogels en de beste dag was 9 oktober, toen we er 21.589 in een dag telden. Daarna komt de Houtduif, in totaal 31.462 vogels en 11.429 op 4 november. Voor het eerst hebben we meer dan 10.000 Gierzwaluwen in een jaar geteld (op 22 juli 2.137 exemplaren). Ook de Boerenzwaluw (maximum op 22 september 4782, 32.509 totaal), de Spreeuw (maximum op 15 oktober 8.391, 39.551 totaal) en de Graspieper (maximum 1250 op 13 oktober, totaal 12.521) kwamen over deze grens heen. Deze soorten waren dus de belangrijkste die bijdroegen aan de 317.446 vogels die we dit jaar hebben geteld.

Vlinders

2017 was weer een mooi vlinderjaar. We hebben veel verschillende soorten gezien (elf, evenaring van het beste jaar) en ook goede aantallen. Atalanta en Dagpauwoog zorgen voor de aantallen en er zijn ook veel Kleine Koolwitjes geteld. Leuk waren de vier Koninginnepages en de Gehakkelde Aurelia (1) en de twee Oranje Luzernevlinders, die pas op 13 en 14 oktober langskwamen. Ook leuk waren de vijf Distelvlinders, een invasie-soort die dit jaar weer redelijk veel in Nederland werd gezien. Zorgelijk zijn de aantallen Kleine Vos, dit jaar weer maar elf en we hebben er ooit 103 geteld.

*Arend Vermaat
Martien van Dooren*

Totaaltabel 2017	
Aalscholver	1798
Grote Zilverreiger	93
Blauwe Reiger	118
Zwarte Ooievaar	5
Ooievaar	216
Knobbelzwaan	7
rietgans spec.	283
Toendrarietgans	525
Kolgans	2477
Grauwe Gans	2354
Grote Canadese Gans	135
Nijlgans	379
Casarca	1
Wilde Eend	29
Kuifeend	3
Wespendief	39
Zwarte Wouw	1
Rode Wouw	8
Zeearend	1
Bruine Kiekendief	82
Blauwe Kiekendief	1
Grauwe Kiekendief	2
Sperwer	382
Buizerd	823
Keizerarend	1
Visarend	18
Torenavalk	43
Roodpootvalk	1
Smelleken	17
Boomvalk	45
Slechtvalk	29
Kraanvogel	4
Bontbekplevier	8
Morinelplevier	2
Goudplevier	111
Zilverplevier	2
Kievit	1473
Bonte Strandloper	12
Watersnip	92
Regenwulp	6
Wulp	15
Groenpootruiter	3
Witgat	4
Kokmeeuw	1160
Dwergmeeuw	7

Stormmeeuw	168
Kleine Mantelmeeuw	232
Zilvermeeuw	18
Grote Mantelmeeuw	1
Holenduif	1208
Houtduif	31462
Turkse Tortel	2
Velduil	2
Gierzwaluw	11050
Ijsvogel	1
Grote Bonte Specht	19
Boomleeuwerik	223
Veldleeuwerik	6999
Oeverzwaluw	50
Boerenzwaluw	32509
Huiszwaluw	5276
Grote Pieper	2
Duinpieper	10
Boompieper	439
Graspieper	12521
Waterpieper	1
Gele Kwikstaart	921
Grote Gele Kwikstaart	11
Witte Kwikstaart	1387
Winterkoning	1
Heggenmus	11
Roodborst	2
Blauwborst (Witgesterde)	2
Gekraagde Roodstaart	2
Paapje	36
Roodborsttapuit	16
Tapuit	153
Beflijster	3
Merel	76
Kramsvogel	1927
Zanglijster	901
Koperwiek	5193
Grote Lijster	117
Bosrietzanger	1
Kleine Karekiet	3
Grasmus	3
Braamsluiper	2
Zwartkop	4
Tjiftjaf	22
Fitis/Tjiftjaf	4
Fitis	9

Baardmannetje	23
Staartmees	9
Zwarte Mees	9
Pimpelmees	98
Koolmees	51
Boomklever	2
Klapekster	1
Gaai	43
Ekster	23
Kauw	1848
Roek	93
Zwarte Kraai	259
Spreeuw	39551
Huisbus	2
Ringmus	68
Vink	142367
Keep	405
Europese Kanarie	2
Groenling	186
Putter	56
Sijs	400
Kneu	4366
barsijs spec	1
Grote Barsijs	36
Kleine Barsijs	4
Kruisbek	54
Appelvink	33
IJsgors	1
Geelgors	75
Ortolaan	4
Rietgors	960
Aantal vogelsoorten	122
Koninginnepage	4
Oranje Luzernevlinder	2
Atalanta	312
Kleine Vos	11
Dagpauwoog	164
Gehakkelde Aurelia	1
Distelvlinder	5
Groot Koolwitje	2
Klein Koolwitje	97
Klein Geaderd Witje	2
koolwitje spec.	1
Aantal vlindersoorten	11
Totaal aantal geteld	317446
per uur	408,2

Vroegste gemiddelde eileg ooit gemeten jaarverslag 2017

Het was weer een bijzonder jaar voor de nestkastbroeders en de Nestkastenwerkgroep in de regio Uden. Hieronder een verslag van het onderzoek in 2017 en de opmerkelijke ontdekkingen die de leden van de Nestkastenwerkgroep deden. Wil je in 2018 ook meehelpen? Ze kunnen altijd hulp gebruiken en op dit moment is er zelfs een heel gebied beschikbaar voor verse controleurs (voor een korte opleiding wordt gezorgd!) Mocht je interesse hebben neem dan contact op met Leo Ballering of met het secretariaat van de Vogelwacht!

Jaarverslag 2017

Het totaal aantal gecontroleerde nestkasten steeg in 2017 met 7% van 670 naar 721. Dit komt voornamelijk op rekening van het inrichten van een nieuw gebiedje aan de Franse Baan bij de natuurbegraafplaats in Schaijk door Paul en Sjef, die daarbij hulp kregen van de Jeugdvogelwacht die spreeuwenkasten hadden gemaakt. Er werden in totaal 5372 eieren aangetroffen daaruit kwamen 4086 jongen waarvan er uiteindelijk 3594 uitvlogen. Het bezettingspercentage van de kasten was met 83% gemiddeld vergelijkbaar met voorgaande jaren. Hoewel de Bonte Vliegenvanger in aantal nesten wel toenam daalden ze percentueel gezien iets. Maar er is wel iets bijzonders aan de hand met deze soort. We zagen vorig jaar in het onderzoeksgebied van de Drie Vennen een uitzonderlijke situatie omdat daar voor het eerst in 40 jaar onderzoek er meer bonte vliegenvangerlegsels werden gevonden dan koolmezenlegsels. Dit jaar werd dat ook gezien in het gebiedje DoGo (Doelenweg/Golfbaan) daar werden dertien bonte vliegenvangerlegsels gevonden tegen negen koolmees- en acht pimpelmeeslegsels. Met nog maar twee legsels in één gebied (de Drie Vennen) is de Zwarte Mees bijna uit onze kasten verdwenen.

De lente van 2017 was zeer zacht, zeer droog en zeer zonnig. April begon zacht en droog onder invloed van hogedrukgebieden. De laatste twee

weken was het veelal koel onder invloed van noordelijke stromingen. In het vervolg van de maand kwam de wind vaak uit noordelijke richtingen en was het vrij koud voor de tijd van het jaar. Beide paasdagen verliepen koud, zelfs kouder dan de kerstdagen van afgelopen jaar. Ook op Koningsdag was het fris met maximumtemperaturen van 10 °C tot 12 °C. De late vorst veroorzaakte de nodige schade in de fruitteelt. De maand mei begon vrij koel met rond de 9de plaatselijk nog vorst. Mei als geheel was een extreem warme maand. De landelijk hoogste temperatuur werd gemeten op 29 mei in Volkel met 33,5 °C. Deze temperatuur behoort bij de hoogste temperaturen ooit gemeten in de lente in Nederland. Deze lente werden relatief kortdurende perioden met neerslag afgewisseld door langdurige droge perioden. Juni 2017 was de warmste juni in ruim een eeuw. Met een gemiddelde temperatuur van 18,0 °C tegen normaal 15,6 °C eindigde juni 2017 op een gedeelde eerste plaats, naast 1976) in de rij van warmste junimaanden sinds 1901. Juli 2017 had een normale temperatuur maar was zeer nat.

In 2017 werden in diverse gebieden meer Bonte Vliegenvangers dan Koolmezen in de nestkasten aangetroffen. 📷 Lambert Verkuijlen

Door het warme weer in maart kwam de eileg dit jaar (record)vroeg op gang maar veel legsels mis-

lukten in de koude aprilmaand waar de rupsen-piek pas laat op gang kwam. Het warmere weer in mei zorgde er uiteindelijk wel voor dat de vervolglegels en de legels van de Afrikagangers succesvol waren.

Het broedsucces (het percentage uitgevlogen jongen per gelegd ei) was voor de meeste soorten gemiddeld dit jaar. Maar heel slecht was het weer voor de mezen; de Pimpelmees had, na een slecht 2016, dit jaar nog een slechter resultaat (67%, slechtste tot nu toe). Ook de broedsuccessen van de Koolmees en Boomklever waren met resp. 65% en 66% erg slecht (zie grafieken). Deze drie soorten begonnen heel vroeg, eind maart, met broeden waarna een koude periode volgde waardoor de bomen niet uitliepen en er bijgevolg geen rupsen konden groeien die het hoofdvoedsel zijn voor de jonge vogels. Die eerste legels zijn dan ook massaal over de kop gegaan. Voor de Koolmezen was het broedsucces van de eerste legels (63,9%) zelfs lager dan die van de vervolglegels (66,7%), dit hebben we nog niet eerder meegeemaakt.

Dit jaar was weer een recordjaar voor wat betreft de gemiddelde eerste eidatum van de eerste legels van de Koolmees. Met 4 april was de gemiddelde eerste eidatum maar liefst drie dagen vroeger dan het vorige record in 2014. Ook de datum waarop het eerste koolmeesei gelegd werd (25 maart) was de vroegste in 41 jaar nestkastonderzoek! De gemiddelde eerste eidatum van de Pimpelmees, ook 4 april, was een evenaring van het vorige record uit 2014. Ook de andere soorten die hier overwinteren begonnen vroeg. De Boomklever begon gemiddeld ook op 4 april en de Zwarte Mees zelfs op 31 maart maar dat waren nog maar twee legels, dus dat is slechts een indicatie. De Bonte Vliegenvanger en de Gekraagde Roodstaart, die in Afrika overwinteren, begonnen gemiddeld op respectievelijk 4 en 18 mei; voor de Bonte Vliegenvanger is dat gemiddeld maar voor de Gekraagde Roodstaart is dat behoorlijk laat. Van deze laatste soort werden in juni nog nieuwe legels gevonden!

De legselgrootte van het eerste legsel van de Koolmees was na een aantal slechte jaren met 8,73 eieren eindelijk weer normaal en meer dan 1 ei groter dan vorig jaar (dat was de kleinste legselgrootte in 24 jaar). Dat gold ook voor de vervolglegels, die met een gemiddelde legselgrootte van 6,71 eieren gemiddeld waren maar stukken

groter dan de 5,9 eieren van vorig jaar. Voor de Pimpelmees was het eerste legsel dit jaar, met 10,21 eieren ook een normale legselgrootte (vervolglegels: 7,3 eieren, gemiddeld). Ook voor de Bonte Vliegenvanger (6,2 eieren), de Boomklever (7,4 eieren) en de Gekraagde Roodstaart (6,2 eieren) waren de legselgroottes gemiddeld.

Voor de Koolmees was het vervolglegelspercentage (met maar liefst 129 legels) 33,4% en dat is hoog over de laatste 15 jaar. Voor de Pimpelmees zijn dit 23 legels (16,5%) en dat is ook hooggemiddeld over de laatste vijftien jaar.

In 2017 werden in het werkgebied van de Vogelwacht de Afrikagangers gemiddeld vrij vroeg voor het eerst gemeld. Voor de eerste Bonte Vliegenvanger was dat uitzonderlijk vroeg, al op 30 maart; die dag werden zelfs twee zingende mannetjes gezien. De eerste Gekraagde Roodstaart van de regio werd al op 1 april gezien in de Maashorst.

Al op 30 maart werden in 2017 de eerste Bonte Vliegenvangers in de Maashorst gemeld.

 Marc Gottenbos

Al met al was het een gemiddeld jaar voor de Koolmees en Pimpelmees, met een gemiddelde bezettingsgraad en legselgrootte, een (zeer) laag broedsucces dat gecompenseerd werd door een hoog vervolpercentage. Ook de Bonte Vliegenvanger, Gekraagde Roodstaart en Spreeuw hadden een gemiddeld jaar. De Boomklever, Grote Bonte Specht en Zwarte Mees hadden een slecht jaar. De Boomklever had vooral een slecht broedsucces, de Grote Bonte Spechten hadden daarnaast nog een teruglopende bezettingsgraad. De Zwarte Mees is bijna verdwenen uit de nestkasten, had nog wel een goed broedsucces maar een kleine legselgrootte.

Soort	Bezettingsgraad	Broedsucces	Legselgrootte	Vervolglegselpercentage	Totaal beeld 2017
Koolmees	↔	↓↓	↔	↑↑	↔
Pimpelmees	↔	↓↓	↔	↑↑	↔
Bonte Vliegenvanger	↔	↔	↔	nvt	↔
Boomklever	↔	↓↓	↔	nvt	↓
Gekraagde Roodstaart	↓	↔	↑	nvt	↔
Zwarte Mees	↓↓	↑↑	↓↓	nvt	↓
Grote Bonte Specht	↓	↓	↔	nvt	↓
Spreeuw	↑	↑	↓	nvt	↔

↑↑: Hoog ↓↓: Laag ↑: Hooggemiddeld ↓: Laaggemiddeld ↔: Gemiddeld

Werkgroep informatie

De nestkastenwerkgroep is de langst bestaande werkgroep binnen de Vogelwacht en is zelfs nog ouder dan de vogelwacht zelf. Al sinds 1976 worden er nestkasten gecontroleerd en op dit moment zijn er meer dan 25 leden bij betrokken. Per groepje van twee of drie nemen ze een eigen gebied voor hun rekening: ze maken en plaatsen kasten, maken ze schoon en verzorgen reparaties. Maar de voornaamste taak is het regelmatig controleren van de kasten. Vanaf half maart tot in juni worden elke week of elke twee weken alle kasten

gecontroleerd op welke soort er in broedt, of er een nest is, hoeveel eieren, jongen etc. Al deze gegevens worden later door Leo Ballering (de coördinator) samengevat en komen ook nog eens beschikbaar voor wetenschappelijk onderzoek! Maar voor de meeste controleurs geldt dat het regelmatig met een doel het bos ingaan en al doende de hele lente aan je voorbij zien trekken, de voornaamste reden is om hier jarenlang aan mee te doen!

Leo Ballering

Eind januari organiseert Vogelbescherming Nederland alweer voor de vijftiende keer de Nationale Tuinvogeltelling. Duizenden vogelliefhebbers in heel Nederland noteren een half uur lang welke vogels er in hun tuin te vinden zijn.

Zo ook in onze omgeving: van de Vogelwacht telden vorig jaar 22 vrijwilligers mee. En dat mogen er best meer worden: zo krijgen we ook in ons werkgebied een steeds beter beeld van hoe het met onze tuinvogels gesteld is. Het aantal soorten dat we in Uden en omgeving geteld hebben bedraagt inmiddels al 47. Waarbij de Huismus, Koolmees, Pimpelmees, Kramsvogel en Merel in 2017 de Top 5 vormen. De Kramsvogel

was dit jaar nieuw in de top vijf, dat kwam door één grote groep die een tuin tijdens de telling bezocht. Dat kan komende telling zomaar anders zijn!

Meedoen is erg eenvoudig: op de website www.tuinvogeltelling.nl vind je alle informatie over deelname. En mocht je nog niet alle vogels herkennen dan vind je op de website handige tips. Als je meetelt is het ook fijn als je even aan Arend (kok.vermaat@ziggo.nl) doorgeeft wat je gezien hebt, hoe groot je tuin is en of je bijvoert. Dan kan hij bijhouden wat er specifiek in ons werkgebied wordt waargenomen. Uiteraard komt er in het volgende Bruujssel weer een overzichtje van.

Alvast bedankt!

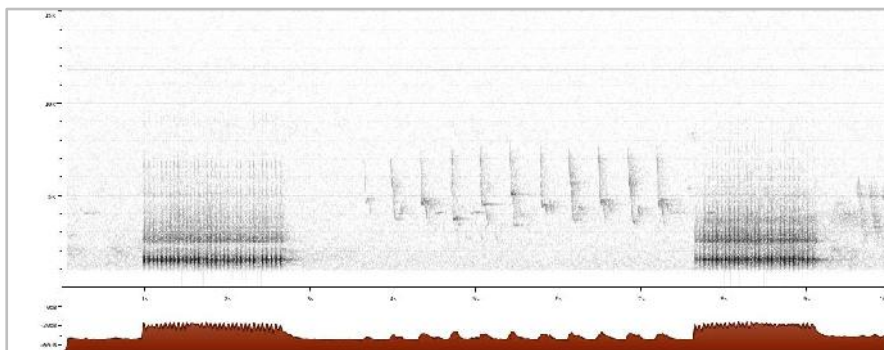
Poelifinariocursus 2017

Toen ik acht jaar geleden actief begon met vogelen en ik net in het rijke bezit van een telescoop met een ervaren vogelaar in het veld vogels aan het spotten was, hoorde ik plotseling naast me: een Graspieper! Waarop ik enthousiast riep waar? Achter me, hoorde ik de ervaren vogelaar zeggen. Door dit voorval werd het me al snel duidelijk dat het spotten van vogels niet alleen het zien maar zeker ook het horen van de zang (en de roepjes) van de vogels erg belangrijk is om vogels succesvol te kunnen spotten. Na dit voorval heb ik me gelijk aangemeld voor de piepcursus oude versie van Vogelwacht Uden waar de zang van de 25 meest bekende vogels gedoceerd werd. Het jaar daarop heb ik dezelfde cursus nogmaals gedaan zodat de zang van deze vogels er goed in zat. Met deze baggage op zak en met de hulp van betere vogelaars heb ik zo een aantal jaren naar tevredenheid vogels kunnen spotten. Op een gegeven moment wil je weer een stap verder en zag ik de Poelifinariocursus van Bart Gras voorbij komen. Deze cursus is bedoeld voor vogelaars die al een (kleine) basis op het gebied van de zang in hun baggage hebben en werd in twee delen gegeven: in het voorjaar de zang van een 22-tal vogels en in het najaar de trekroepjes van een 28-tal vogels. Op de eerste avond vertelde Bart een en ander waar je op moet letten bij het horen van de zang zoals geluidtypes (zoemen, triller, helderheid) en het verloop van de toonhoogte (omlaag, omhoog, gelijk of variabel). Na de introductie van het sonogram waar je geluidssterkte, de toonhoogte en snelheid van de zang kunt aflezen werd de

focus gelegd op een aantal vogels waarvan de zang soms tot enige verwarring kan zorgen. Aan de hand van het geluid en het sonogram werden zo onder andere de zang van de Sprinkhaanzanger en de Snor vergeleken naast die van de Zwartkop en de Tuinfluiter, de Havik en de Sperwer en het Goudhaantje en het Vuurgoudhaantje. Zo doceerde Bart drie avonden lang op een heldere manier de op elkaar lijkende zang van diverse vogels. Na iedere avond werd er 'huiswerk' opgestuurd om thuis op de computer het geleerde te kunnen oefenen en werd anderzijds het geleerde op gezette tijden op de cursusavonden getoetst.

Na de derde avond werd het voorjaar afgesloten met een bezoek aan de Kraaijenbergse Plassen waar het geleerde in de praktijk gebracht werd. 's-Morgens om zeven uur werd er verzameld en lieten de Zwartkop en de Tuinfluiter zich gelijk goed horen en zien. Daarnaast lieten ook de Kneu, Roodborsttapuit, Rietgors en de Blauwborst zich regelmatig zien en horen. De zang van de Kleine Karekiet, Spotvogel, Braamsluiper, Grasmus, Heggenmus, Fitis en Tjiftjaf ontbraken eveneens niet op het appel. Mooi was dat verder ook de Lepelaar, Visdief, Kleine Plevier, Drieteenstrandloper, Scholekster, Koekoek en Waterral zich lieten zien en horen, maar toen zowel de Visarend als de Zearend boven ons hoofd cirkelden kon het vogelgeluk niet meer op! Als afsluiting nog even met een paar mensen naar Plas 9 geweest waar de Grote Karekiet prachtig zat te zingen.

Sonogram (Kleine Bonte Specht) zoals Bart die tijdens de Poelifinario - cursus gebruikt.

In het najaar werd het tweede deel van de cursus gegeven waarbij het vooral ging om de trekroepjes. Bij de introductie werd iets verteld over de trekvogeldichtheid over de dag (piek de eerste uren na zonsopkomst en de eerste uren na zons- ondergang) en wat weetjes over vogeltrek (voor- delen nachttrek). Vervolgens werd in drie avon- den aan de hand van een aantal groepen (lijsters, plevieren, piepers, kwikstaarten, ganzen en zwa- nen, zwaluwen en vinken) de kenmerken van de trek-roepjes met elkaar vergeleken. Het werd me al snel duidelijk dat dit gedeelte van de cursus voor mij persoonlijk een stuk moeilijker maar daarnaast ook heel leerzaam was. Zo leer je bij- voorbeeld aan de hand van de roepjes goed het onderscheid tussen de overvliegende Boerenzwa- luw, Huiszwaluw en Oeverzwaluw maar ook het verschil tussen de roepjes van de Witte Kwikstaart, Gele Kwikstaart en de Grote Gele Kwikstaart. Vervolgens kon men thuis ook weer oefenen met het aangeleverde huiswerk en werd het geheel begin oktober afgesloten met een bezoek aan de Maashorst om het geleerde weer in de praktijk te brengen. Omdat de omstandigheden niet opti-

maal waren (koud en bewolkt) was er geen grote trek maar hebben we de trekroepjes van de Zang- lijstster en de Koperwiek goed kunnen oefenen toen ze overvlogen. Daarnaast lieten ook de no- dige Vinken, een paar Kepen, een Veldleeuwerik en een groep Spreeuwen zich horen en zien.

Wanneer ik terugkijk op deze cursus kom ik tot de volgende conclusies:

- De Poelifinariocursus is een uiterst zinvolle cur- sus voor iedere vogelaar die zich verder wil be- kwamen in het herkennen van zang/trek- roepjes van de meest voorkomende soorten in de Maashorst en Kraaijenbergse Plassen.
- Bart biedt op een professionele wijze met de Poelifinariocursus een interactieve vorm aan waar zichtbaar veel energie en tijd is ingesto- ken.
- Mocht volgend voorjaar de cursus herhaald worden dan is mijn advies duidelijk: gewoon doen!

Dick Slaa

Naast de cursusavonden in de Groenhoeve werden ook diverse excursies gepland om de geluiden in het veld te oefenen.

 Martien van Dooren

Voor u gelezen

Natuurmonumenten wil dat minister Schouten hard ingrijpt bij mestfraude

Natuurmonumenten reageert met grote ontsteltenis op de uitkomsten van onderzoek door NRC Handelsblad over omvangrijke mestfraude in de agrarische sector. Bijna twee op de drie mestbedrijven in Oost-Brabant en Noord-Limburg is beboet, verdacht of veroordeeld wegens fraude.

Grootste natuurprobleem

Natuurmonumenten roept minister Schouten op om geen genoegen te nemen met intenties tot verbetering, maar hard in te grijpen. "Het Nederlandse mestoverschot en de mest die illegaal verdwijnt in onze leefomgeving, is het grootste natuurprobleem in ons land", zegt Teo Wams, directeur natuurbeheer bij Natuurmonumenten.

Verwoestend effect op natuur

Dat veehouders in het zuidoosten van Nederland frauderen met hun mestboekhouding is al langer bekend. Het onderzoek van NRC Handelsblad toont nu aan dat het probleem veel groter is dan ooit vermoed werd. Dat het op zo'n grote schaal blijkt te gebeuren is ronduit stuitend. Een overschot aan mest zorgt voor vervuiling van bodem

en (drink)water, en heeft een verwoestend effect op de natuur. Daarnaast bestaan er grote zorgen over de effecten van te veel meststoffen op luchtkwaliteit en daarmee voor de volksgezondheid. "Om de kwaliteit van ons water, onze bodem en onze lucht gezond te houden, wordt door de overheid jaarlijks honderden miljoenen euro's geïnvesteerd. Maar dat is dweilen met de kraan open als boeren hun mestoverschot alsnog illegaal op het land uitrijden", aldus Wams.

Structurele oplossing nodig

Minister Schouten moet volgens Natuurmonumenten niet alleen de mestfraudeurs keihard aanpakken, maar ook het onderliggende probleem van de sector structureel oplossen: terug naar een veestapel die in balans is met ons land. Wams: "Het nieuwe regeerakkoord biedt daarvoor kansen. Het kabinet maakt 200 miljoen euro vrij voor een warme sanering van de varkenshouderij. Het is cruciaal dat boeren die worden uitgekocht vervolgens niet een nieuwe varkenshouderij kunnen beginnen, maar dat dit geld gebruikt wordt om dierenrechten echt uit de markt te halen."

Uit: Persbericht Natuurmonumenten, 13 november 2017

Invasie van de Appelvink

Het lijkt erop dat er een invasie van de soort gaande is. Waarschijnlijk gaat het hier om vogels uit oostelijke regionen van Europa. Een goed broedsucces en weinig voedsel is vaak de reden van een invasie. Gezien het verloop in de voorgaande jaren zitten we nu aan de top en zullen ze de komende weken weer afnemen. Vaak zitten ze hoog in een boom maar als je de roep kent helpt dat om de soort te ontdekken. Roep in zit en in vlucht een luide, explosieve tik, roodborstachtig; vaak ook merelachtig, hoog "tsiii".

Om de paar jaar

Als we naar de gemiddelde jaartotalen kijken dan zien we dat een invasie om de 2-5 jaar optreedt. Het heeft er alle schijn van dat het de grootste invasie is in het recente verleden en wellicht wel ooit. Ze zijn vooral op telposten in het midden en oosten van het land gezien zoals normaal. Maar dit najaar zijn ze ook in het zuidwesten van het land en langs de kust opgemerkt.

Uit: Nieuwsbericht SOVON, 30 oktober 2017

Achteruitgang insecten treft vogels keihard

Afgelopen week bracht de Radboud Universiteit een schokkend onderzoek naar buiten. In Duitse natuurgebieden (daarbij ook veel gebieden in Nordrhein-Westfalen grenzend aan Nederland) is 75% van de insecten verdwenen! 75% van het vogelvoer waarmee jonge vogels worden grootgebracht is weg. Je vraagt je af hoe vogels überhaupt nog kunnen overleven. Veel vogels doen dat dus ook niet.

Een enorme crash in de populatie van insecten. De resultaten van het onderzoek van de Radboud Universiteit komen echter niet als een verrassing. Sinds 1980 zijn alleen al in Noordwest-Europa 421.000.000 vogels verdwenen. 421 miljoen! We kennen de discussie over dioxines in de duinen die onze Tapuiten nekken en over de neonicotinoïden die onze insectenetende zangvogels de das omdoen. Tel daar de onderzoeken bij op over het kalkgebrek in bossen (waardoor eieren kapot gaan en poten van jonge vogels in het nest al breken) en het beeld doemt op van een leefgebied waarin het voor vogels langzaam maar zeker onmogelijk wordt te overleven. Door wetenschappelijk onderzoek wordt steeds duidelijker waarom insecten en vogels massaal verdwijnen.

Zelfs 'gewone' vogelsoorten verdwijnen

Bijvoorbeeld het overmatig gebruik van stikstof en gifstoffen en de ontwatering in een groot deel van het agrarisch gebied. Of de landschapskwaliteit met het verdwijnen van talloze natuurelementen en het geïsoleerd raken van natuurgebieden. Voeg daarbij het extreem intensieve landgebruik met overmatig maaien waardoor bloeiende planten nauwelijks nog kans krijgen. Zelfs talloze 'gewone' vogelsoorten dreigen nu uit ons landschap te verdwijnen. Denk aan Spreeuwen, Boerenzwaluwen, Veldleeuweriken, Kieviten, Waterhoentjes en ga zo maar door.

Nieuw kabinet moet direct ingrijpen

Vogelbescherming Nederland roept het nieuwe kabinet op zo snel mogelijk maatregelen te nemen om de stikstofuitstoot en het gebruik van giften en bestrijdingsmiddelen aan banden te leggen. Zet daarbij een omgevingsbeleid in dat onze landschappen weer diverser maakt. We willen onze bloemen, insecten, vogels en vlinders terug! Het wordt tijd dat de basiskwaliteit van ons landschap opgekrikt wordt. We hebben recht op een overheid die garant staat voor een gezonde leefomgeving.

Rutte III, doe iets!

Uit: Persbericht Vogelbescherming Nederland, 24 oktober 2017

Snelle evolutie in de achtertuin: bijgevoerde Koolmees krijgt langere snavel

Engelse Koolmezen hebben langere snavels dan de Nederlandse. Het verschil van een kleine millimeter is waarschijnlijk het resultaat van de Britse liefde voor het bijvoeren van vogels. Dit blijkt uit genetisch onderzoek van NIOO-KNAW, Wageningen University en vier Britse universiteiten dat morgen gepubliceerd wordt in het grote wetenschappelijke tijdschrift Science.

Neem een gemiddelde Nederlandse en Engelse Koolmees en zoek de verschillen. Die zijn vrijwel niet te vinden, alleen de snavels blijken niet even lang. En met een goede reden lijkt het: in Engeland voeren ze namelijk al een eeuw lang de vogels op grote schaal bij in de winter. Het gevolg is waarschijnlijk dat Koolmezen met net wat langere snavels beter bij dat voer kunnen. In ieder geval hebben de langsnavelige genen daar meer succes: ze leveren meer jongen op. In Nederland, waar nog niet zo lang uitgebreid wordt bijgevoerd, is dat niet zo.

In meer dan de helft van de Engelse tuinen vind je vogelvoer, en de mensen geven er wel twee keer zo veel aan uit als in de rest van Europa. Denk bij een Engelse 'birdfeeder' niet alleen aan een open vogelhuisje, voederplank of vetbol, maar vooral aan een plastic buis of 'voedersilo' met alleen een opening voor de vogelsnavel.

Wilde selectie

Ruim 3000 Koolmezen uit Nederland en Engeland zijn gescreend op genetische verschillen bij de start van het onderzoek. Zo'n verschil kan aanwijzen waar er zogenaamde 'natuurlijke selectie' plaats heeft gevonden, een essentieel onderdeel van evolutie. Met andere woorden: in die verschillen zitten eigenschappen waar sommige dieren meer succes mee hebben dan hun soortgenoten. De selectiesporen bij Nederlandse en Engelse Koolmezen waren vrijwel identiek, behalve die rond de 'snavelgenen'. "Dat je via zo'n brede genetische screening uitkomt op een eigenschap die in het wild volop aan het evolueren is, is heel bijzonder," zegt eerste auteur Mirte Bosse van Nederlands Instituut voor Ecologie (NIOO-KNAW) en Wageningen University. "En helemaal omdat niet één maar meer genen tegelijk deze eigenschap sturen. Dat dit mogelijk is, belooft een hoop mooie ontdekkingen in de toekomst."

Gezichtsgenen

De stukjes DNA die bij de Britse vogels door evolutie veranderd zijn, blijken sterk overeen te komen met menselijke genen die de vorm van het gezicht bepalen. Ook lijken ze op de genen die gelinkt zijn aan de snavelvorm van darwinvinken. De darwinvinken vormen een van de bekendste voorbeelden van aanpassing aan de natuurlijke omgeving: voor elk soort voedsel een eigen type snavel. Zo kwam het internationale onderzoeksteam, samen met de universiteiten van Oxford, Exeter, East Anglia en Sheffield, op het spoor van de koolmeessnavel-evolutie. Na de genetische studie volgde het meten en vergelijken van de snavels aan beide zijden van Het Kanaal. Ook museumvogels 'hielpen' hierbij. De bijvoederpraktijken kwamen vervolgens als opvallend verschil in omstandigheden tussen de twee landen naar boven. Met zendertjes wisten de onderzoekers vast te stellen dat Engelse vogels met een langere snavel ook daadwerkelijk vaker een voederplaats bezoeken.

De Kauw in 2075?

Bizar dat Koolmezen in slechts 25 jaar een langere snavel kunnen ontwikkelen door groot-schalige bijvoeding. De trend in vogelvoeding land is nu om vogelvoer te beschermen tegen hongerige Kauwen. We zijn benieuwd hoe die er dan over 50 jaar uit gaan zien.

Snelle evolutie

In slechts 25 jaar tijd bleken er al veranderingen meetbaar aan de snavels. "Dat is erg snel voor evolutie", volgens evolutionair ecooloog Marcel Visser van het NIOO. De aanpassing van de Engelse vogels gaat ook op dit moment nog door, want de snavels blijven gemiddeld langer worden. "De vraag is of op dit moment ook Nederlandse Koolmezen langere snavels aan het krijgen zijn," legt Visser uit. Met bijvoeren lopen we hier namelijk zo'n eeuw achter. "Wellicht kunnen we ze hier straks ook op evolutie gaan 'betrappen'".

Uit: Nieuwsbericht NIOO-KNAW, 19 oktober 2017

Roofvogels in Nederland de dupe van illegaal doden

Het illegaal doden en vangen van wilde vogels vormt een wereldwijde bedreiging voor veel vogelsoorten. In landen rondom de Middellandse Zee is dat al jaren een groot probleem, miljoenen vogels zijn er het slachtoffer van. Vandaag publiceert BirdLife Europe een nieuw rapport met cijfers uit overige Europese landen en de Kaukasus. Ook daar worden op grote schaal vogels illegaal gedood en gevangen.

In Nederland zijn vooral roofvogels het slachtoffer van deze praktijken: geschat wordt zo'n 1.200 per jaar gemiddeld. Vogelbescherming Nederland vindt de uitkomsten van het rapport schokkend en roept op tot een betere handhaving in het veld, zodat daders gepakt kunnen worden. Het rapport gaat niet over vogels die worden gedood in het kader van schadebestrijding in de landbouw, bij het omhakken van bomen of maaiwerkzaamheden.

Een Buizerd is als aaseter makkelijk te verleiden met vergiftigde prooien en is daardoor vaak het slachtoffer van vergiftiging. Dit exemplaar had meer geluk. 📷 Marc van Els

Roofvogelvervolging in Nederland

In landen rondom de Middellandse Zee en op de Kaukasus worden vogels op grote schaal gedood voor voedsel en als sport. In Nederland verdwijnen veel gevangen vogels in volières of als uitwassen van schadebestrijding. In ons land springt – net als in buurlanden – echter met name de omvang van de roofvogelvervolging eruit met naar schatting 1.200 gedode roofvogels per jaar (min.700 – max.3.100). Vooral de Buizerd heeft te leiden onder deze vervolging, maar ook Havik, Bruine Kiekendief en Rode Wouw zijn het slacht-

offer. De meest voorkomende vorm van roofvogelvervolging is het vernielen van nesten of het schieten op en door nesten, maar ook direct afschot en vergiftiging komen regelmatig voor. De vergiftigde Zeearend die vorig jaar in Zeeland gevonden werd is een voorbeeld dat de media haalde, maar staat niet op zich. De aantallen zijn waarschijnlijk nog maar het topje van de ijsberg, want zeker niet alle gedode vogels of vernielde nesten zullen worden gemeld of gevonden. Het is bekend dat sommige weidevogelbeschermers zo hopen te voorkomen dat roofvogels achter de kuikens van weidevogels aangaan.

Gelukkig lukt het soms ook slachtoffers van roofvogelvervolging te redden en na revalidatie weer in de vrije natuur los te laten. Deze jonge Zeearend overleefde een vergiftiging en is geheel hersteld.

De wet is goed, controle ontbreekt

Vogelbescherming Nederland, Partner van BirdLife, spreekt van schokkende uitkomsten. In Nederland is het doden en vangen van vogels bij de wet verboden, maar ontbreekt het aan handhaving. Door jarenlange bezuinigingen vindt er nog nauwelijks controle in de natuurgebieden plaats. Schrijnend, omdat dit een probleem is dat relatief makkelijk aan te pakken is.

Ook laat het rapport zien dat we in Nederland een beter beeld moeten krijgen van de schaal van deze illegale activiteiten, die bovendien door één centrale instantie verzameld zouden moeten worden. Vogelbescherming roept iedereen daarom dus op om illegale praktijken van (roof)vogelvervolging te melden bij de politie of via natuurverstoring.nl.

Uit: Nieuwsbericht Vogelbescherming Nederland, 24 oktober 2017

Samenstelling door John Hermans

Pelagische tocht op de Noordzee

17 september 2017

Op 17 september vertrokken slechts zes Uden-
se Vogelwachters in alle vroegte richting Neel-
tje Jans om van daaruit een zeevogelexcursie
op de Noordzee te maken. Waarom er zo wei-
nig aanmeldingen waren is ons een raadsel.
Wellicht gingen er wat gruwelverhalen rond
over zeezieke Vogelwachters bij eerder boot-
tochten? Of wekte de opmerking 'jagers kijken'
de nodige weerzin op? De deelnemers op deze
prachtige zondag waren het in ieder geval
eens: een indrukwekkende tocht om zeevogels
eens van dichtbij te bekijken en zeker voor
herhaling vatbaar. Van de organisatie 'Delta
Safari' kregen we achteraf een mooi verslag,
dat we natuurlijk aan kunnen vullen met foto's
van onze eigen deelnemers.

Een flinke storm raasde over zee in de week voor
de tocht. Dat belooft nogal wat, zeker als je de
aantallen en soorten zeevogels die gemeld wer-
den op de diverse trektelposten aan de kust be-
keek. Op vrijdag werden die aantallen al iets min-
der spannend, maar we hoopten dat de pijlstorm-
vogels en andere leuke soorten gewoon op zee
zouden zijn gaan zitten, dus vol goede hoop
kwam zondagochtend iedereen vroeg naar Neel-
tje Jans. Op weg daarheen kon je de bliksem met
enige regelmaat door de lucht zien schieten op

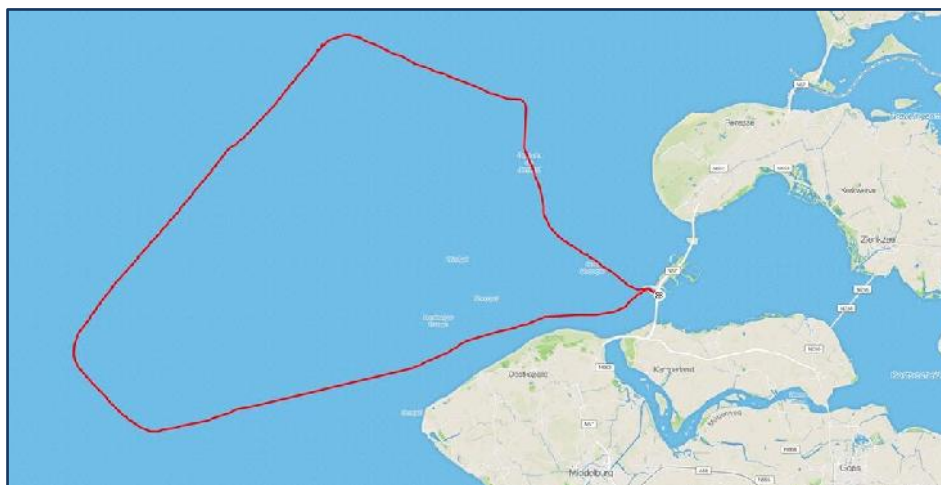
zee, en in Nederland was op verschillende plekken
sprake van een (land)mist. Als dat maar niet de
hele dag zo zou blijven, op zee. Maar nee, dat
bleef gelukkig niet zo.

 Peter van de Braak

Marko had met de schipper afgesproken dat we
het buienfront dat op zee hing zoveel mogelijk
zouden omzeilen. Dat is ook gelukt! Het leverde
fantastische wolkenpartijen op en op sommige
momenten en misschien ook wel een vorm van
stuwing van vogels. Het hield ons in ieder geval
droog en zelfs in zonnige omstandigheden bij
aangename temperaturen. De route die gevaren
is, was 113 km lang:

Kaart: Michael Kars

Meteen na het verlaten van de sluis begonnen we al met meeuwen achter de boot lokken, door ze brood te voeren. De 'landmeeuwen' trappen daar eigenlijk altijd wel in en de wolk meeuwen die je dan bij je hebt trekken meteen ook de 'zeemeeuwen' aan. Daar zitten dan al leuke soorten tussen, maar ze maken ook andere soorten nieuwsgierig, want als er veel meeuwen zijn, zal er ook iets te eten zijn... en jawel, dat lukte. We hielden een tijd lang Aalscholvers achter de boot die ook meedoken naar de vis die we over boord gooiden. Dat zien we niet vaak, dus het lijkt er op dat ze flinke trek hadden.

Een Velduil bleef helaas op redelijke afstand van de boot, maar velen hebben hem wel kunnen zien. Dit in tegenstelling tot de Noordse pijlstormvogel die maar door een klein groepje deelnemers is gezien doordat ie op grote afstand bleef en daar op het water ging zitten. De hoop dat ie nog even terug zou komen, werd geen waarheid helaas.

Noordse Stormvogel. 📷 *Marc Gottenbos*

Tussen een hele rij voor anker liggende schepen stopte ons schip de 'Neeltje' Jans ook ineens en vertelde de schipper via de intercom dat er wat boeien dreven en dat we die binnen gingen halen. Hij grapte dat in dit stuk namelijk vaak drugs achtergelaten worden om opgehaald te worden. Veel commotie aan boord natuurlijk, want als er echt drugs zouden worden gevonden, wilden mensen die winst wel delen, en überhaupt het idee dat je smokkelwaar zou vinden was al een spannend verhaal voor thuis. Het verhaal bleek echter iets minder spannend, want het bleek te gaan om een losgeslagen fuik. Na flink trekken kwam uiteindelijk een aangegroeide fuik omhoog die waarschijnlijk al een tijdje in zee gelegen heeft. De fuik is mee terug genomen naar de haven.

De tocht van vandaag zal de boeken in gaan als een heel gedenkwaardige tocht. Niet omdat we soorten gezien hebben die nieuw waren voor Delta Safari, maar omdat we nog niet eerder zoveel jagers zo dicht en zo lang bij de boot gehad hebben. Ze waren van alle kanten te fotograferen en te bekijken.

Een Grote Jager doet zijn naam eer aan.

📷 *Peter van de Braak*

Jan van Gent. 📷 *Marc Gottenbos*

Zeker de verschillende Grote Jagers die uren achter de boot gehangen hebben, maar ook één van de Middelste Jagers die zelfs nog fraaie lepels aan z'n staart had.

Voor de liefhebbers waren alle mogelijke leeftijds-
kleden van de Jan van Genten te bestuderen en
te fotograferen. En de zeezoogdierliefhebbers
kregen ook een paar Bruinvissen en Grijs Zee-
honden te zien.

Al met al: als dit het voorgerecht voor dit seizoen
is, dan belooft dat wat voor het hoofd- en nage-
recht op de komende tochten. Het blijft natuur en
dus onvoorspelbaar, maar wie weet!

Inge Hagens, vrijwilligster Delta Safari

Jan-van-Gent en Middelste Jager.
📷 *Peter van de Braak*

Middelste Jager. 📷 *Marc Gottenbos*

Telpost Brobbelbies-Noord scoort sensationele Keizerarend

op 27 september 2017!

Na in augustus 2015 de Grijze Wouw een paar dagen op de telpost Brobbelbies-Noord gehad te hebben, dacht men dat deze waarneming niet snel overtroffen zou worden. Maar zie, nog geen twee jaar later is het al zo ver. Woensdag 27 september, een ietwat mistige ochtend op de telpost. Van de vaste ploeg zaten er Toy Janssen, Wim Gremmen, Maartje Bakker en Martien van Dooren. Tevens aanwezig vanaf 11.00 uur Otto Kwak. Er vloog niet veel, totdat er rond 11.45 uur vanaf de Hofmansplassen een rare wat grotere vogel opdook. Was het weer die rare Buizerd van een paar dagen geleden? Nee, het was iets anders, iets veel groters maar wat dan? Een Arend, een Schreeuwarend, een Bastaardarend? Hij kwam vrij dicht in de buurt van de telpost, zodat er goede foto's van genomen konden worden. Snel bekeken en de conclusie van Toy was dat het waarschijnlijk een Schreeuwarend of Bastaardarend was. Maar geen tijd om goed te kijken want hij was nog in beeld.

Dé Keizerarend. 📷 **Martien van Dooren**

Met de auto naar het Palmven, maar snel weer terug want hij vloog weer richting de keet. Toy had intussen een foto en een bericht naar zijn Dutch Birding maatjes geappt met de melding dat er boven de Brobbelbies-Noord een Schreeuw- of Bastaardarend hing. Maar heel snel kreeg hij het sensationele antwoord terug met de felicitaties erbij dat het een, waarschijnlijk 4e kalenderjaar, Keizerarend was. Iedereen wilde natuurlijk weten of hij nog te zien was, maar na een kwartier ver-

dween hij richting zuidwest. En daar zaten we met zijn vijven te bekomen van de adrenaline die door ons lijf was gegaan en er nog steeds niet uit was. Een Keizerarend boven de Maashorst en Toy wist onmiddellijk te vertellen dat dit pas de tweede keer in Nederland was. De eerste keer was in 2005 op de Kamperhoek (bij Dronten). Totaal een man of tien à vijftien, die hem toen gezien hebben. Maar de echte hectiek op de telpost moest toen nog beginnen. Want na een kwartier sprong iedereen overeind, hij kwam weer terug en bleef in de buurt van de telpost hangen. Toen het bericht de wereld in was gegaan dat het wel eens een tijdje kon duren voor hij weer zou vertrekken, begon de telpost en directe omgeving vol te stromen met auto's. Daarbij werd niet altijd op de maximum snelheid gelet, die normaal gesproken op en rond de telpost gebruikelijk is. Het eerste wat men vroeg met een hoofd waar de adrenaline van alle kanten uitspoot, zit ie er nog? En als ze hem dan met het blote oog of in de telescoop gezien hadden, dan kwam er de oerkreet uit "Yes, hebbes!". Want de echte vogelaars weten hoe zeldzaam de Keizerarend in Nederland is. Zo rond half twee was het op zijn drukst rond de telpost. De hele Palmvenseweg stond vol met auto's en rond de keet en op de weg stonden een kleine 200 vogelaars. Zoals altijd bij zo'n gebeurtenis, op een gegeven moment is de vogel gevlogen en de laatste gelukkigen hebben rond 13.50 uur in de telescoop nog net een puntje ervan kunnen zien. Diverse vogelaars die (net) te laat waren hebben nog tot tegen de avond rond de Brobbelbies naar de Keizerarend gezocht, maar tevergeefs. Zelfs daags daarna zijn er nog mensen op de telpost geweest in de hoop dat hij misschien toch ergens in de omgeving had overnacht. Want tijdens zijn rondvlucht boven de Maashorst had hij zijn landingsgestel al uitgezet, maar door een paar 'dappere' Buizerds werd hij steeds opgejaagd. De vraag is nu met wat voor waarneming kunnen we hier nog overheen in de toekomst?

Martien van Dooren

Vogel in de Maashorst...

'de Keizerarend'

Hiernaast is al het een en ander geschreven over de bijzondere waarneming van de Keizerarend op 27 september 2017. Hierbij wat achtergrondgegevens van deze soort.

De Keizerarend is een vogel uit de familie van de arendachtigen. Zijn latijnse naam is *Aquila heliaca*, wat waarschijnlijk duidt op de Griekse zonnegod Helios. Hij wordt ook wel de oostelijke Keizerarend genoemd ter onderscheiding van de in Spanje broedende Spaanse Keizerarend (*Aquila adalberti*). De mannetjes hebben een spanwijdte van 185 tot 205 centimeter. De vrouwtjes zijn iets groter en meten 200 tot 220 centimeter. Het gewicht van het mannetje bedraagt gemiddeld 2600 gram en het vrouwtje 4000 gram. Volwassen vogels zijn grotendeels zwartbruin, met een licht achterhoofd en lichte achterhals, witte schouderveren en een lichtgrijze staart met brede donkere eindband. Jonge vogels zijn daarentegen meer lichtbruin gekleurd, maar hebben donkere slag- en staartpennen; alleen de binnenste drie handpennen zijn zilvergrijs. Vanwege de rui in de daaropvolgende jaren lijkt hun verenkleed gevlekt, maar wordt steeds donkerder. Op de leeftijd van ongeveer vijf jaar krijgen vogels het volwassen kleed. Zijn broedgebied ligt voornamelijk in Zuidoost Europa en dan verder richting Azië/Mongolië. De dichtstbijzijnde broedgevallen moeten we zoeken in Oostenrijk, waar ze in 1999 na een afwezigheid van bijna 200 jaar weer tot broeden zijn geko-

men, maar ook Tsjechië, Turkije, Oekraïne, Roemenie, Bulgarije en Hongarije herbergen Keizerarenden. Het totaal aantal broedparen in Europa wordt geschat op circa 2000 en wereldwijd op circa 10.000. Deze aantallen lopen achteruit en daarom staat deze vogel dan ook op de rode lijst van de IUCN. Zijn leefklimaat verslechterd door het verdwijnen van gebieden zoals open agrarisch landschap met boomgroepen afgewisseld door steppegebieden in laagland en het verdwijnen van bosgebieden met grote, oude bomen in berggebieden. Intensieve landbouw en daarmee samenhangend afname van prooidieren als de Siesel, jacht en illegale handel bedreigen de Keizerarend. In Europa is de Keizerarend overwegend een trekvogel, die in het Midden-Oosten en in Noordoost-Afrika overwintert. Een deel van de vogels overwintert ook in Griekenland en Turkije. De vogels beginnen doorgaans pas eind oktober, begin november uit het broedgebied weg te trekken, soms -met name de jongen- echter ook al eind augustus en begin september. De vogel die hier te zien was heeft de verkeerde richting aangehouden, hopelijk komt het toch nog goed met zijn richtingsgevoel en kan de vogel volgend jaar als volwassen exemplaar zijn stand weer iets opkrikken. De sterfte onder jonge vogels bedraagt zo'n 70% en onder volwassen vogels zo'n 20%. Ze kunnen wel oud worden: er zijn vogels bekend die een leeftijd van 26 jaar gehaald hebben.

Jan-Willem Hermans en Martien van Dooren

*Topdrukte op
onze telpost.*
📷 **Martien van Dooren**

Herfstexcursie 14 - 18 oktober 2017

Schiermonnikoog

Oktober is altijd de maand van de herfstexcursie naar één van de Waddeneilanden. Dit jaar was Schiermonnikoog aan de beurt. Het kleinste van deze eilanden en dit jaar gingen we er ook met de kleinste groep sinds jaren naar toe. Van de groep die vier jaar geleden was mee geweest waren er nog slechts vier over. Er waren dit jaar maar liefst zeven personen bij die zich voor het eerst voor de herfstexcursie hadden aangemeld.

Het onderkomen op Schiermonnikoog is niet al te luxe. Groepsaccommodatie 'De Oorsprong' is er één met stapelbedden en dan ook nog vrij dicht op elkaar. Maar we hadden allemaal twee bedden ter beschikking verspreid over drie zalen. De overige ruimtes zoals keuken, eetzaal en recreatiezaal waren voldoende groot. De catering werd verzorgd door 'De Berkenplas' en die was meer dan voortreffelijk en ook stipt op tijd. Elke morgen om exact acht uur waren ze er met een uitgebreid ontbijt en eten en drinken om zelf een lunchpakketje te maken voor onderweg. Elke avond om zeven uur waren ze er weer met het diner en dat was ook meer dan voldoende en erg lekker. Voor bier, wijn en een nootje hadden we een bestelling bij de lokale Spar gedaan en dat werkte ook perfect. We kwamen niets te kort.

In de vlaggenmast bij De Oorsprong, waar een gerafelde oude Waddenvlag hing, hebben Ton van den Tillart en Peter van de Braak onze eigen Vogelwacht Uden vlag gehesen. Deze heeft er tot woensdag fier in de wind gewapperd en was na afloop nog heel. Goede kwaliteit dus. Vanaf 1989 is Schiermonnikoog een Nationaal Park. Het hele Waddengebied is in 2009 door UNESCO erkend als werelderfgoed. Nog een paar feiten over dit eiland zijn: aantal inwoners 950, oppervlakte 5.400 hectare, lengte 18 km, breedte 3,5 km, donkerste plek van Nederland, meer dan 500 soorten planten en meer dan 300 soorten vogels. Hoeveel van die ruim 300 vogels die er op dit eiland kunnen voorkomen zou de groep van

twintig vogelwachtleden spotten? Een zekerheid vooraf hadden we al, het zou fantastisch weer worden. Het bestuur van onze vereniging wilde wel eens weten waar het succes van de herfstexcursie elk jaar toch weer vandaan komt en had daarom het bestuurslid Peter van de Braak meegestuurd om dat eens uit te zoeken. Peter had de excursie van zijn leven.

Peter en Ton in actie. 📷 Martien van Dooren

Het percentage elektrische fietsen was dit jaar weer hoger. Vorig jaar 60%, dit jaar meer dan 90%. Slechts twee dappere adulte excursiegangers en een onwetende juveniel hadden een gewone fiets met versnelling besteld. Volgend jaar zal het percentage e-bikes waarschijnlijk dicht bij de 100% liggen. Een kleine, enigszins onervaren herfstexcursiegroep, krijgt die wel een fatsoenlijke vogellijst bij elkaar gespot? Het antwoord is ja, zelfs een heel acceptabel aantal voor een klein eiland als Schiermonnikoog. Namelijk totaal 116 soorten. De lastige soorten, zoals Strandleeuwerik, IJsgors en Roodkeelduiker werden door de oude

rotten opgespoord, maar een van de nieuwelingen Ton ter Heerd kwam toch de eerste dag in zijn eentje thuis met een foto van een Rosse Franjepoot en die heeft daarna niemand meer gezien. Drie dagen later deed hij het nog eens dunnetjes over met een Waterpieper, maar daar kwamen we pas thuis achter dat het er een was. Ton dacht in eerste instantie een Graspieper te hebben gefotografeerd.

Heel gemoedelijk, in wisselend samengestelde groepjes hebben we het eiland vijf dagen afgestruind en naast vogels ook veel van de overige natuur gezien onder het motto: Vogelwacht Uden, meer dan alleen vogels kijken. Net zoals in de Maashorst liepen er hier bijvoorbeeld ook enkele kudde grote grazers rond onder het beheer van Free Nature. De Exmoorpony en het Sayaguesarund (lijkt op de Tauros).

Graspieper. 📷 *Martien van Dooren*

Zaterdag 14 oktober *(Peter van de Braak)*

Nadat ik helaas niet meekon naar Helgoland kon ik gelukkig nog wel mee naar Schiermonnikoog. Fijn dat dit op het allerlaatste nog zo geregeld kon worden. Al vroeg werd ik in Uden opgehaald en de reis naar Lauwersoog verliep voorspoedig! Bij de veerhaven was de groep al op tijd aanwezig (wij waren de laatste, maar ruim op tijd). Al vrij snel konden we de boot op, alwaar het vogelen kon beginnen. Boven op het dek werden de meeuwen op naam gebracht en zagen we al enkele Graspiepers overvliegen. Bij nadering van Schiermonnikoog zagen we Eidereenden overvliegen...echt Waddengevoel. Een Slechtvalk kwam op erg korte afstand langs gevlogen, prachtig. Ook een Zilverplevier, wat later bleek de enige, zagen we net voor Schiermonnikoog. Nadat de auto's van de boot waren mochten ook wij Schiermonnikoog op. In de veerhaven werd er

direct gevogeld; Tureluur, Wulp, Pijlstaart, Kanoet en twee Zwarte Ruiters. Ook twee mooie Lepe-laars vlogen over. Nadat iedereen zijn fiets had zijn de meesten via het wad naar de Westerplas gefietst. Op het wad zaten al vele vogels, opvallend veel Drieteenstrandlopers en de Oeverpiepers vlogen voor ons uit.

Op de Westerplas natuurlijk diverse eenden en ganzen. Alle eenden werden op naam gebracht, wat voor sommige eenden in eclipskleed nog lastig was. Slobeend, Pijlstaart, Wintertaling, Wilde Eend en Smient zaten er volop. Op waarneming.nl hadden we gezien dat er een Bruine Boszanger en een Roze Spreeuw bij een strandovergang was gezien. We besloten om hiernaartoe te fietsen, het groepje werd bij elke stop kleiner.

De Bruine Boszanger kregen we niet gevonden, wel Kepen, Barmsijzen en Staartmeesjes. Via het fietspad gingen we naar de strandovergang. Hier stond veel duindoorn met enorm veel bessen. Diverse groepen spreeuwen vlogen er rond. Toen we het duin opliepen viel er een bleke spreeuw op: een juveniele Roze Spreeuw. Prachtig liet deze zich in de vlucht maar ook in de struiken zien. Vrijwel direct hebben we de rest van de groep geAppt, zodat ook zij hem nog konden bekijken. Op zee vlogen, wel ver weg, Zwarte Zee-eenden over en enkele Roodkeelduikers. Ondertussen kregen we ook honger, maar gelukkig had de visboer daar wel een oplossing voor!

Roze Spreeuw. 📷 *Peter van de Braak*

Via de Westerplas zijn we richting kampeerboerderij gefietst, onderweg konden we nog wat soorten aankruisen; Roodborsttapuit, Kneu, Koperwiek, Zanglijster en de eerste Kramsvogels. Martien vroeg me nog of ik door het bestuur gestuurd was om eens te kijken of deze excursie wel goed

georganiseerd was. Nou Martien, mijn complimenten echt alles was goed geregeld; van het vervoer, ontbijt, avondeten, accommodatie en zelfs aan drank was gedacht!!

Zondag 15 oktober *(Peter en Tineke Huijs)*

We zijn net klaar met het ontbijt als er al een app-bericht komt: Bladkoning en Vuurgoudhaan in de bosjes bij onze groepsaccommodatie. Met z'n allen naar buiten en we kunnen de Vuurgoudhaan volgen in zijn rusteloze en buitelandse tocht door de bomen. 's Middags heeft Martien een bezoek voor de liefhebbers aan het ringstation geregeld, dus 's morgens trekken we zelf rond op het kleine eiland. Deze morgen en trouwens alle dagen zien we heel veel Rotganzen. Ze vliegen in strakke formaties met hun kenmerkende zwarte lijf en witte kont en laten hun karakteristieke rot-rotgeluid horen.

Op weg naar de haven kijken we boven op de dijk naar een grote groep Brandganzen. De hoop van de kenners is om daartussen de Roodhalsgans te zien en ja hoor, ze spotten twee stuks. Twee spel- den in een brandganzenhooiberg. Verder door naar de haven, waar het wiemelt van de steltlopers en eenden, zoals Drieteenstrandloper, Bonte Strandloper, Steenloper, Tureluur, Grutto. De Pijl- staart met de bijzonder tekening in de nek is voor ons een nieuwe soort, die we deze dag spaar- zaam zien en de dagen daarna steeds talrijker.

Drieteenstrandloper. 📷 *Peter van de Braak*

Het bezoek aan het ringstation is een leuke en leerzame ervaring. We gaan er met een man of twaalf naar toe. Het wordt volledig gerund door vrijwilligers, die 2-3 jaar getraind worden. Ze zijn daar tijdens de vogeltrek in toerbeurten van enkele weken met meerdere mensen permanent aanwezig en van vroeg tot laat in touw. Het station omvat diverse biotopen om zoveel mogelijk soor-

ten te kunnen vangen en ringen. Er zijn honderden meters net, die heel regelmatig nagelopen worden. De netten werken heel ingenieus. De vogels vliegen erin en het net wordt dan daar een soort zak, waar de vogel in komt te liggen. Ze worden dan in ademende stoffen zakjes gedaan en die worden bij het station aan de vangpaal gehangen. Dat lijkt cru, maar valt best mee als je het ziet. Daar volgt direct het determineren (soort, geslacht, leeftijd, conditie, gewicht, spierontwikkeling) en administreren. De eerste ringvangst die we te zien krijgen is de Kleine Barmsijs, een mannetje van 12,2 gram. Die heeft nog een deel van het jeugdkleed, dus is van dit jaar.

Kleine Barmsijs. 📷 *Martien van Dooren*

Daarna worden nog een Pimpelmees, Tjiftjaf en Merel geringd. De kinderen van andere bezoekers mogen de vogels loslaten. De excursieleider vertelt onder het ringen aan één stuk door. In de periode 1991-2016 heeft het station 157.356 vogels geringd. Het ging daarbij om 138 soorten. Waterrallen worden vrij vaak gevangen en geringd, maar er komt bijna geen melding van terug. Deze soort leidt een verborgen bestaan en laat zich zelden zien (wel horen), maar verbergt dus ook zijn trekgedrag. Hij vertelt van één terugmelding: de dag na het ringen op Schier wordt een Waterral 300 km verder doodgereden gevonden in Noorwegen. Raadselachtig, want de trek is toch zuidwaarts. Hij vertelt ook over het veranderende trekgedrag van de Zwartkop. Een deel van de populatie weet steeds meer Zuid-Engeland te vinden als overwinteringsgebied. Waar ligt dat

aan? Bekend is dat de Engelse voertafels in de winter goed zijn gevuld. Is dat de reden of komt die nieuwe trekroute door een genetische mutatie bij dit deel van de Zwartkoppenpopulatie? Een groot deel Zwartkoppen blijft toch naar Spanje trekken, dat verder weg ligt, waar gejaagd wordt en waar de weersinvloeden groter zijn. Een aantal van ons heeft zelf de Roze Spreeuw gezien, maar dit station heeft er nog nooit een geringd. Putters worden heel weinig in de netten gevangen en bijna niet geringd, maar ze weten niet precies waarom niet. We vertrekken na twee boeiende uren met twee boodschappen. Door te ringen en door de informatie van alle Europese ringstations te combineren, komen we steeds meer te weten van trek en gedrag van vogels en van oorzaak en gevolg van wat wij als mensen doen. De tweede boodschap is: je kunt het ringstation als ringsponsor steunen, dat kost een tientje per jaar. Informatie: zie de website van het ringstation.

Maandag 16 oktober *(Wil van Hout)*

's Morgens verscheen Jan Nabuurs om 8.15 uur aan het ontbijt en werd direct een goede middag toegewenst. Daarmee werd de toon voor de week gezet: iedereen mag er op tijd bij wezen. Na het ontbijt op stap met Jan Nabuurs, Jan van Bergen, Peter en Tineke Huijs. Bij het wad komen Graspiepers en Veldleeuweriken binnengevallen op hun trek vanuit het noorden. Fietsend langs de waddendijk vliegen enkele Oeverpiepers voor ons uit. De verschillen tussen Oeverpieper en Graspieper werden ons duidelijk na grondig observeren. Een Graspieper heeft rode poten terwijl een Oeverpieper donkere poten bezit. De Oeverpieper heeft een meer donker verenkleed en zij zoeken hun voedsel tussen de stenen aan de voet van de waddendijk. De vele Graspiepers foerageerden

tussen het gras op deze dijk. Opmerkelijke verschillen tussen beide vogelsoorten die we goed konden waarnemen. Na hoogwater trekt het wadwater zich langzaam terug. Groepen vogels op de hoogwatervluchtplaatsen wachten hun beurt af om te gaan foerageren op het droogvallende wad. We zien veel Tureluurs, Scholeksters, Steenlopers, Rosse grutto's en Goudplevieren. Het geluid van de naar voedselzoekende Steenlopers zal me zeker bijblijven.

Een Scholekster draagt twee ringen aan zijn poten. Het tegenlicht belet Jan van Bergen een scherpe foto te maken om het aflezen van de ringen mogelijk te maken. Meeuwen vinden wij altijd wat moeilijker te determineren. Als we echter in één beeld van de kijker een Kokmeeuw, Zilvermeeuw en een Stormmeeuw waarnemen wordt dat een stuk makkelijker. Oner andere de groene poten van de Stormmeeuw vallen nu op. Koffie laat nog even op zich wachten. Het restaurant bij de jachthaven blijkt juist vandaag gesloten te zijn. We observeren verder en treffen grote groepen Goudplevieren, Smienten en een Steenloper. Deze laatste draagt drie ringen. Deze konden nu wel leesbaar worden gefotografeerd. Verder weg op de kwelder rust een Lepelaar. Na koffie en brood in het dorp besluiten we op zoek te gaan naar de Strandleeuweriken bij paal 2, die daar eerder door anderen werden waargenomen. De wandeling langs het strand is bijzonder. We zien de herfstkleuren van het Melkkruid, dat groeit als pionier op de vele zandduintjes die zijn opgeworpen door de wind. Verder veel Helmkruid en pootafdrukken van vogels met en zonder zwemvliezen. De vogels rusten hier waarschijnlijk en wachten zo het laagwater af. Strandleeuweriken treffen we echter niet aan. Onze tocht gaat vervolgens per fiets via de noordkant (duinen)

*Leerzaam bezoek aan
het ringstation op
Schiermonnikoog.
 Martien van Dooren*

naar Kobbeduinen. In een kreek foerageren twee Zwarte Ruiters en enkele Krakeenden. Het is mijn eerste waarneming van deze ruiter, die als steltloper sterk verwant is met de Tureluur. De Zwarte Ruiter heeft een langere snavel en laat zich vaker zwemmend zien. In de Kobbeduinen jaagt een vrouwtje Blauwe Kiekendief. Tijdens de jacht laag bij de grond is haar witte stuit goed te zien. Bij de jachthaven doen we onze laatste waarnemingen van deze dag: we zien tientallen foeragerende Kluten en last but not least een rustende Slechtvalk. Daarmee besluiten we een mooie vogelkijkdag.

Foeragegedrag. 📷 Martien van Dooren

Dinsdag 17 oktober (Martien van Dooren)

Na een goede nachtrust om ruim zeven uur er weer uit, want om klokslag acht uur is de cateraar er weer met het uitgebreide ontbijt en de lunchpakketjes. Iedereen had er zin in en om kwart voor negen zat de eerste groep al weer op de fiets. Onze groep koos ervoor om bij de Oorsprong rechtsaf te gaan. Op een maisakker zaten een paar Nijlganzen, maar daar zat nog iets ander bij, een Toendrarietgans? Ja dat zal wel of toch iets anders want de kleur van zijn poten was niet oranje maar roze. Dan is het dus een kleine Rietgans. Het enige foutje dat we toen maakten was dat we het niet op de Schiermonnikoogapp hebben gemeld voor de andere groepen. Gelukkig werd dat tegen de avond nog recht gezet, want hij zat er toen nog steeds. Verderop boven aan de dijk zijn we linksaf gegaan richting Kobbeduinen. Het was hoogwater op het Wad en dan zitten daar niet veel vogels. In de eerste bosjes en struiken waar we langs kwamen was niet veel te zien, maar bij een wat bredere kreek stopten we want daar zaten Dodaars, Krakeenden, Smienten en overall Graspiepers. Smienten kun je makkelijk aan hun roep herkennen, een soort fluittoon welke

ook 's nachts tijdens de trek goed hoorbaar is. De tocht ging verder naar het baken in de Kobbeduinen. Dit is een soort hulpmiddel voor de schippers bij het navigeren. Een vuurtoren, maar dan zonder licht. Onderaan het duin werden de fietsen geparkeerd en hebben we een rondje om het baken gewandeld. Mooi enkele Kepen, Roodborsttapuiten en Koperwieken gespot. En natuurlijk steeds overtrekkende ganzen, meestal Brandganzen of Rotganzen. Als je naar de grond keek kon je mooie stuifzwammen ontdekken en plooirokjes. Terug bij de fietsen rustig richting strandpaviljoen De Marlijn gefietst voor koffie en iets lekkers. Na afloop was het tijd voor een strandbezoek. En jawel, prijs. Er vlogen Jan-van-Genten aan de horizon en redelijk dichtbij Eidereenden en Rotganzen. Op de vloedlijn renden de Drieteenstrandlopers voor de golven uit, foeragerend op de aangespoelde diertjes. Ondanks het mooie weer was het toch koud op het strand door de harde wind. Enigszins voorovergebogen gingen we daarom weer richting fietsstalling en vervolgens richting de Westerplas. Dit is de belangrijkste zoetwaterplas op Schiermonnikoog. Bij hoog water komen er veel vogels drinken, rusten en het zout uit hun veren wassen. Zilverreigers en Aalscholvers vissen hier hun maaltje bij elkaar en in de bosjes eromheen zitten tijdens de trekperiodes vaak Koperwieken en Kramsvogels. Je raakt er niet uitgekeken. Maar ja de tijd loopt gewoon door en sommigen wilden weer terug naar de Oorsprong.

📷 Martien van Dooren

Ikzelf ben met Jan Nabuurs en Wil van Hout binnendijks via de Wadkant teruggefietst, omdat we hoopten de Roodhalsganzen nog te kunnen zien. We hadden geluk, ze zaten er nog tussen de Brandganzen en Rotganzen. De Roodhalsgans is een broedvogel uit de hoogarctische toendra en een wintergast aan de Kaspische- en Zwarte Zee. Bij ons in het westen is het een dwaalgast. Daarna nog snel even naar de haven waar Toppers en

Kluten moesten zitten, maar helaas hebben we alleen de Kluten gezien.

Woensdag 18 oktober *(Martien van Dooren)*

Alweer de laatste dag en die staat op Schiermonnikoog altijd in het teken van koffers pakken en onze verblijfsaccommodatie De Oorsprong schoon achterlaten. Half twee zou de boot vertrekken en de fietsen moesten een uur van tevoren worden ingeleverd. Omdat Dieny en ik nog even afscheid hebben genomen van familie Visser, de eigenaar van de Oorsprong, waren wij als laatsten op pad. Wij zijn met z'n tweetjes naar de Roze Spreeuw gaan kijken. Die zat al enkele dagen aan het Westerhofpad, vlakbij strandpaal 4, tussen een kleine groep Spreeuwen. Daar aangekomen duurde het toch nog meer dan een half uur alvorens we hem konden spotten. Hij was weer prachtig in beeld. Een paar toevallig langskomende (beginnende)vogelaars, die van niets wisten, konden we de dag van hun leven bezorgen. Nog even op het strand rondgekeken en toen via het wad richting veerboot gefietst. Langs het wad zaten zoals gebruikelijk diverse Tapuiten, Gras- en Oeverpiepers en ook een Paarse strandloper. Je kunt deze bij ons algemene wintergast vrij dicht benaderen, hij is vrij mak en is vooral te vinden op rotskusten en in Nederland, bij gebrek daaraan, op basaltblokken. Hij vertoeft vaak in gezelschap van Steenlopers. Dan rond kwart voor één de fietsen inleveren en de herfstexcursie naar Schiermonnikoog 2017 zit er weer op. Nog een uurtje op de veerboot en drie uur in de auto (in-

clusief kleine file) en iedereen is weer veilig, vermoeid, maar voldaan thuis. Volgend jaar is Vlieland aan de beurt, tenminste als er een fatsoenlijk en betaalbaar onderkomen is te vinden. Maar daar heeft de organisatie van de Vogelwacht gelukkig nog de nodige tijd voor.

116 Waargenomen soorten:

Aalscholver, Baardmannetje, Barmsijs, Bergeend, Bladkoning, Blauwe Kiekendief, Blauwe Reiger, Bontbekplevier, Bonte Strandloper, Boomkruiper, Brandgans, Brilduiker, Bruine Kiekendief, Buizerd, Dodaars, Drieteenstrandloper, Eider, Ekster, Fazant, Fuut, Gaai, Goudhaan, Goudplevier, Graspieper, Grauwe Gans, Groenling, Groenpootruiter, Grote Bonte Specht, Grote Gele Kwikstaart, Grote Jager, Grote Mantelmeeuw, Grote Zilverreiger, Havik, Heggenmus, Holenduif, Houtduif, Huismus, IJsgors, IJsvogel, Jan-van-Gent, Kanoet, Kauw, Keep, Kievit, Kleine Mantelmeeuw, Kleine Rietgans, Kleine Zilverreiger, Kluut, Kneu, Kokmeeuw, Koolmees, Koperwiek, Krakeend, Kramsvogel, Kruisbek, Kuifeend, Lepelaar, Meerkoet, Merel, Middelste Zaagbek, Nijlgans, Oeverpieper, Paap, Paarse Strandloper, Pijlstaart, Pimpelmees, Putter, Rietgors, Roek, Roodborst, Roodborsttapuit, Roodhalsgans, Roodkeelduiker, Rosse Franjepoot, Rosse Grutto, Rotgans, Roze Spreeuw, Scholekster, Sijs, Slechtvalk, Slobeend, Smient, Sneeuwgor, Sperwer, Staartmees, Steenloper, Stormmeeuw, Strandleeuwerik, Tafeleend, Tapuit, Tjiftjaf, Topper, Torenvalk, Tureluur, Turkse Tortel, Veldleeuwerik, Vink, Vuurgoudhaan, Waterhoen, Waterpieper, Waterral, Watersnip, Wilde Eend, Winterkoning, Wintertaling, Witte Kwikstaart, Wulp, Zanglijster, Zilvermeeuw, Zilverplevier, Zwarte Kraai, Zwarte Mees, Zwarte Ruiter, Zwarte Zee-eend, Zwartkop.

De deelnemers: Francien Arts, Ad Bekkers, Jan van Bergen, Peter van de Braak, André Broekmans, Vera Brounts, Hans Cartigny, Jacqueline Cartigny vd Water, Martien van Dooren, Dieny Fleuren, Ton ter Heerd, Wil van Hout, Peter Huijs, Tineke Huijs, Jan Nabuurs, Ton van den Tillart, Douwe Veldema, Anneke Veldema-Kauffman, William van de Velden, Arend Vermaat.

📷 Martien van Dooren

Luider

Vanuit je bed

Er passen maar 24 uur in elke dag. Soms zou je willen dat er meer uren in een dag passen. Vooral als je in prachtige gebieden bent, die erom smeken om ontdekt te worden. Maar je bent gebonden aan het licht. Toen ik in Nationaal Park Padjelanta in Zweden een trektocht ondernam kreeg ik hulp uit onverwachte hoek. Het gebied ligt vlak tegen de poolcirkel. Net aangekomen hebben we rendierkuddes bekeken om twaalf uur 's nachts in het volle licht. Eenmaal thuis was het netjes donker om twaalf uur 's nachts.

Vogelaars zijn ook gebonden met hun waarnemingen aan deze wetmatigheden. Toch kan de fanatieke vogelaar 24 uur lang vogelen. Joost van Bruggen van Sovon is zo'n vogelaar. Hij heeft zijn waarnemingsperiode opgerekt. In zijn woonplaats Arnhem maakt hij 's nachts continu geluidsopnamen. Zo weten we dat er 's nachts Roerdompen, Morinelplevieren, Kwartels en Kwakken over Arnhem vliegen. In 2017 heeft Joost met geluidsrecorder al acht Ortolanen in de avonden waargenomen. Geen enkele andere Nederlandse waarnemer meldt zoveel Ortolanen in één jaar tijd. Helaas zijn we voor Ortolanen op de trekwaarnemingen aangewezen, want waren er in 1950 nog naar schatting 1200 paren nu zijn er geen, met zekerheid, broedende Ortolanen in Nederland.

De wereld van de nachtwoarneming is fascinerend. Je hoort geluiden die je nooit eerder gehoord hebt. Zo was ik nog na zonsondergang op de telpost toen er plotseling een 'badeendje' door de lucht vloog. Nog net kon ik vijf silhouetten tegen de volle maan zien. Later bleken dit Meerkoeten te zijn. Die trekken namelijk 's nachts en het trekgeluid had ik nog nooit eerder gehoord.

Door mijn fascinatie voor die nachtelijke geluiden was ik op zoek naar manieren om eenvoudig te vinden wat er op de opname stond. Zelf had ik de recorder al meerdere keren van 20:00 's avonds tot 6:00 de volgende morgen laten lopen. Maar het gevolg was dat ik tien uur opname mocht na-pluizen op mogelijke vogelgeluiden, tussen de jongeren die na een avondje stappen thuiskwamen. En een Zanglijster geeft maar één korte tik, die ongeveer 0,1 seconde duurt. Lastig werkje dus en letterlijk zoeken naar spelden in de hooiberg.

Inmiddels ben ik verder. Ik heb software gevonden die aangeeft waar in de opname mogelijk vogels te horen zijn. Dat scheelt al veel werk. Ik kan nu tien uur extra vogelen zonder ook maar één uur slaap te missen. Vogelen vanuit je bed. Heerlijk.

Bart Gras

Iedere derde zaterdag van de maand komen ze bij elkaar om te beleven wat vogels kijken is. Soorten als Klapekster, Nachtzwaluw en Kerkuil pronken op hun waarnemingslijsten. JeugdVogelwacht Uden is hét voorbeeld voor alle volwassen leden. Een verslag van de activiteiten mag als eidooier dan ook niet ontbreken in het Bruujtsel.

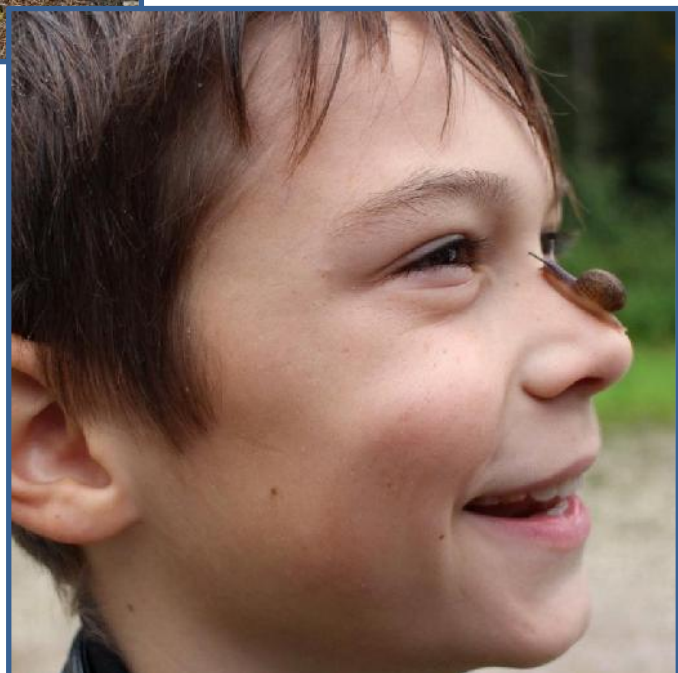
Seizoen 2016/2017

Vogelpuzzeltocht

Op de druilerige zaterdag van 30 september zijn we het bos bij het kabouterpad ingegaan. Onze eerste activiteit van dit seizoen waarbij we een puzzeltocht hadden. Tijdens deze puzzeltocht zijn we in driegroepjes uiteengegaan om drie verschil-

lende 'eilanden' te bezoeken; Ibiza, Sicilië en Malta. De opdrachten per eiland varieerden met; Weet, Maak, Doe, Zie en Hoor.

Verrassend wat sommige jeugdleden al van de vogelwereld weten. Helaas kregen we deze ochtend niet echt veel vogels te zien, laat staan te horen. Ondanks dat heeft de jeugd genoten van deze activiteit.

Vogelgasten

Een excursie wat verder weg is altijd leuk voor onze jeugdgroep. Deze keer wilden we vogelgasten (noordelijke trekvogels) gaan bekijken bij de Kraaijbergse plassen. Met een drietal auto's zijn we vertrokken vanuit de Groenhoeve. Bij de Kraaijbergse plassen zijn we gestart in de vogelkijkhut. Hier natuurlijk diverse eenden door de telescoop kunnen bekijken. Helaas was de Brilduiker nog niet gearriveerd (een reden om nog eens terug te gaan).

Bij het kijkscherm wat verderop hadden we een mooi uitzicht op verschillende kleine eilandjes. Hier zaten diverse soorten ganzen op, zoals Grauwe Gans, Brandgans en Nijlgans. Wat verderop zagen we een erg late Zomertaling zwemmen. Een erg mooie waarneming! Nadat we onze gebruikelijke koeken hadden genuttigd zijn we weer huiswaarts gekeerd.

Vogeldrinkplaatsen

Vogeldrinkplaatsen waren deze zaterdagochtend volop aanwezig. Het had die nacht namelijk volop geregend. Gelukkig was het op die ochtend wel droog. Onze wandeling startte bij het klaphek van de Schaijke heide. Vanuit hier zijn we naar diverse vennetjes gegaan om vogel- en diersporen te zoeken. Helaas was al veel weg geregend, maar de reeënsporen waren goed te zien. We hoopten ook nog Kruisbekken te zien of te horen, maar helaas waren ze niet aanwezig in het sparrenbosje. Wat we wel vonden was een enorme dassenburcht. Minimaal tien uitgangen hadden we gevonden en ook een latrine. Diverse uitgangen waren al voor de winter afgedekt met bladeren. Bij een vennetje verderop vonden we nog veel diersporen, maar deze bleken van de Taurossen te zijn die volop van het vennetje gebruik maakten. Na deze mooie wandeling waar we toch

natte schoenen aan over hielden hebben we de activiteit afgesloten.

Echt naar buiten?

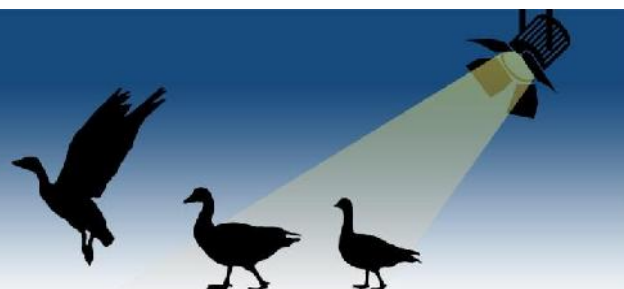
***Ken je kinderen die wel
warmlopen voor een
grote portie natuur
op elke derde zaterdag
in de maand en hier
erg graag tijd voor
vrij willen maken?***

***Laat ze contact opnemen
met één van de begeleiders.
Een keer vrijblijvend meelopen kan
natuurlijk altijd.***

***Opgeven kan op
www.vogelwachtuden.nl klik op jeugd.
Jeugdcoördinator Peter van de Braak
☎ 06-22491297***

Uitgelicht

'grijze ganzen'

De ganzen-, eenden- en zwanenfamilie Anatidae omvat 146 soorten. Hij is opgedeeld in zes onderfamilies (waarvan de eenden er vier voor hun rekening nemen). Het zijn typische zwemvogels, met zwemvliezen aan hun korte poten. Ze leven in groepen, in waterrijke habitats van allerlei soort; ze nestelen vooral aan oevers van zoete wateren. Behalve de Grauwe Gans zijn er meer 'grijze ganzen', die zelfs bij goed zicht niet altijd even gemakkelijk uit elkaar te houden zijn. Vaak lukt dat alleen als je hun roepgeluiden goed kent. Er zijn ook donkerder ganzen, iets eenvoudiger te onderscheiden aan de zwart-witte tekening op kop en hals. Bij het determineren van 'grijze ganzen' is het belangrijk om je bewust te zijn van de verspreiding en traditionele overwinteringsgebieden van elke soort. Wilde ganzen komen in Nederland aan in september-oktober en blijven tot maart-april. De **Grauwe Gans** is het hele jaar te zien. Het is de enige grijze gans die in Nederland broedt. Het aantal broedende en overzomerende Grauwe Ganzen wordt geraamd op 440.000 exemplaren. In de winter neemt de populatie toe tot ruim 600.000 exemplaren. De **Toendrarietgans** overwintert in flinke aantallen in Nederland, jaarlijks zo'n kleine 200.000-300.000 exemplaren. Deze verblijven voornamelijk in de uitgestrekte akkerbouwgebieden van Drenthe en Groningen, terwijl ook de kop van Noord-Holland en oostelijk Noord-Brabant bezocht worden. De **Taigarietgans** overwintert nauwelijks nog in Nederland, zelfs in perioden met strenge vorst gaat het slechts om hooguit enkele tientallen exemplaren. Hij is buiten die vorstperioden zeer zeldzaam. De **Kleine Rietgans** is in Nederland te vinden tussen september en april. De aantallen nemen de laatste jaren sterk af, niet door gebrek aan broedsucces- de soort doet het beter dan de andere ganzen, maar door dat de vogels langer in Noorwegen en Denemarken blijven in milde winters. De **Kolgan** komt 's-winters in grote aantallen naar Nederland, waarbij de aantallen oplopen tot bijna 900.000 exempla-

ren. De eerste komen in oktober en vertrekken weer vanaf maart. Nederland is het belangrijkste overwinteringsgebied voor de **Dwerggans** uit Zweden, waar de oorspronkelijke populatie wordt versterkt met exemplaren uit Rusland. Dwergganzen overwinteren vaak in de polders bij Petten (NH) en het Oudeland van Strijen (ZH). Het gaat om 120-130 exemplaren. Bij het determineren van afwijkende 'grijze' ganzen dienen we ons bewust te zijn van vaak ontsnapte vogels zoals de blauwe vorm van de **Sneeuwgans** en de **Indische Gans**.

Grauwe Gans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

De Grauwe Gans is de grootste, zwaarste en meest gedrongen van de grijze ganzen. Het is goed te beseffen dat de Grauwe Gans voorvader is van de tamme 'boerengans' en veel van de kenmerken ervan deelt, met name zijn luide, gakkende roep. De Grauwe Gans leeft geheel en al vegetarisch. De dieren eten zowel water- als landplanten, mits kruidachtig; hun voorkeur gaat uit naar wortels, knollen, zaden en jonge spruiten. Ze foerageren overdag op het land, maar brengen de nacht door op het water, waar ze veiliger zijn. De Grauwe Gans is een monogaam dier; ze gaan voor hun leven een paarbinding aan.

Grauwe Gans 📷 *Dick Slaa*

De Nederlandse Grauwe Ganzen zijn standvogels. Ze verlaten hun broedgebied in september-oktober en keren in april-mei terug naar hun broedplaatsen, waar het vrouwtje dan dadelijk begint een nest aan te leggen. Ze sleept daarvoor allerlei water- en landplanten, takken en bladeren aan en stapelt die op aan een plasoever of op een eilandje in het water. Vervolgens legt ze 4-6 eieren en broedt die zelf uit.

Herkenning: De Grauwe Gans is grijsbruin met dikke nek en grote kop. Langs de nek 4 of 5 donkere lijnen, gevormd door richels tussen de veren. De rug toont gebandeerd; lichtgrijze borst en buik is vaak iets getekend met donkerder vlekken. Forse oranje snavel en dofroze poten. Groepen vliegen tijdens lange vluchten in duidelijke V-vorm, maar over kortere afstanden vaak in rommelige formaties. Luide nasale, gakkende geluiden. Repertoire gevarieerd maar alle gelijkend op de geluiden van de tamme gans.

Toendrarietgans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

De Toendrarietgans is een grote zware gans die in heel Nederland is aan te treffen, van Zeeland tot Texel en van Noord-Friesland tot Noord-Limburg. Ze zijn meestal in groepen te zien, maar wel in kleinere groepen dan veel andere ganzen. Ze zijn in groot aantal doortrekker en wintergast, afkomstig uit Noord-Rusland tot diep in Siberië. De Toendrarietganzen arriveren hier pas laat in het winterseizoen, met een hoogtepunt vanaf december of januari. In Nederland zijn de Toendrarietganzen in open, laaggelegen grasland in de buurt van water te vinden, waar ze na het foerageren kunnen rusten en de nacht doorbrengen.

Toendra Rietgans 📷 John Hermans

De Toendrarietganzen zijn erg sociaal maar broeden solitair op de noordelijke, open toendra's. Het voedsel bestaat uit gras, klover, granen, aardappelen en allerlei andere gewassen.

Herkenning: De Toendrarietgans is iets kleiner dan de Grauwe Gans met een vrij dikke nek (met plooien aan de zijkant), een ronde kop en een hoge, wat driehoekige snavel die, op elke afstand, heel stomp kan tonen en met een geeloranje band. Verschilt van Grauwe Gans en Kleine Rietgans door oranje (of vaalrode) in plaats van roze poten. Toendrarietganzen hebben opvallend donkere vleugels in de vlucht. De Toendrarietgans is minder rumoerig dan andere ganzen met zijn roep: klinkt meer als "ach-ach". Met ervaring te onderscheiden van hogere roep van de Kleine Rietgans.

Taigarietgans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

De Taigarietgans is groter dan de Toendrarietgans, met een langere snavel en langere hals, hun ecologische scheiding is vergelijkbaar met die van de Wilde en Kleine Zwanen. Dat komt tot uiting in hun structurele (grootte) en snavelkleurverschillen. De Taigarietgans overwintert nauwelijks nog in Nederland, zelfs in perioden met strenge vorst gaat het slechts om hooguit tientallen exemplaren. De Taigarietgans is buiten die vorstperioden zeer zeldzaam. Zoals de naam al doet vermoeden, broedt hij in venen, moerassen en poelen in de taigabosgordel van Europa en Azië. Terwijl de Toendra Rietgans de neiging heeft om te foerageren in dezelfde omgevingen als de Kleine Riet- en Kolganzen (landbouwgrond), is de Taiga vaker te vinden in hogere, grovere vegetatie in meer moerassige omgevingen, waar ze foerageren op de wortels en zaden van waterplanten, waarbij ze hun kop in de modder steken. Je ziet de eenzame Taiga's daarom ook eerder met de Grauwe Gans. **Herkenning:** Het verenkleed is vergelijkbaar met dat van de Toendrarietgans en toont net als de Grauwe Gans duidelijke plooien langs de zijkan-ten van de donkere hals. De Taiga is een grote gans vergelijkbaar in grootte met de Grauwe Gans. Hij toont een lange zwanenhals en heeft

ook een langere, minder driehoekige snavel dan de Toendra. De lange snavel heeft een variabele hoeveelheid oranje, gemiddeld duidelijk meer oranje dan bij de Toendrarietgans. De poten zijn fel oranje. In het vluchtprofiel komt de lange, slanke nek goed uit. Het geluid van de Taigarietgans verschilt weinig van die van de Toendrarietgans.

Kleine Rietgans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

De Kleine Rietgans is kleiner dan de Grauwe Gans, Taiga- en Toendrarietgans. De soort is doortrekker en wintergast in vrij groot aantal. In Nederland houden zich tijdens de najaarstrek 45.000-65.000 Kleine Rietganzen op, bijna allemaal in Zuidwest Friesland; ze maken deel uit van de populatie van Spitsbergen. Enkele duizenden blijven overwinteren, maar het merendeel trekt verder naar Vlaanderen en is in januari al weer in Denemarken te vinden. De Kleine Rietganzen broeden solitair, maar leven de rest van het jaar in enorme groepen van soms 40.000 exemplaren of meer, die bestaan uit familiegroepjes. Ze vliegen in de ochtend- en avondschemering op en neer tussen hun traditionele slaapplekken en foerageergebieden. In ons land foerageren ze op stoppelvelden, akkers met wintergraan, aardappelen en peen, maar ook op weilanden. In IJsland broeden de Kleine Rietganzen in het binnenland langs nauwelijks bereikbare rivierkloven. Op Spitsbergen kiezen ze vlakker land.

Kleine Rietgans

Herkenning: De zeer donkere bruine kop en hals contrasteren sterk met het lichte lichaam met een sterk rossig grijs verenkleed. De Kleine Rietgans heeft een donkere snavel met roze band en roze poten. Kleine Rietganzen tonen in de vlucht klein en gedrongen, met korte hals en puntige vleugels. De donkere kop contrasteert sterk met het lichte lichaam en de voorvleugels zijn opvallend grijs (maar niet zo licht als die van de Grauwe Gans). Het geluid is schel, melodieus en meestal tweetonig: *wink-ink*, soms erg hoog (of drietoonig: *wink-ink-ink*).

Kolgans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

Elk najaar zoeken de Kolganzen, na gebroed te hebben op de toendra hun toevlucht in meer gematigde streken op het noordelijk halfrond. Voor veel vogels is Nederland het eindstation; een deel trekt verder naar Vlaanderen en soms bij strenge winters naar de Franse kust. Ze installeren zich vooral bij lagune of waddenkusten, of binnendijks in vochtige weide- en akkergebieden.

Kolgans 📷 *Marc Gottenbos*

Altijd moet er water in de buurt zijn; zij kunnen niet zonder. De broedgebieden van de Kolgans liggen in het hoge noorden: Noordoost-Rusland, Siberië, Alaska, Noord-Canada en Groenland. De dieren leven daar 's zomers vooral op struiktoendra en aan oevers van meren en plassen. In de voortplantingstijd zonderen de broedparen zich af, maar als het broeden voorbij is, gaan ze weer gezellig in groepen leven.

Herkenning: De Kolgans is een vrij goed geproportioneerde, lichte, grijsbruine gans met een lichte, gemberbruine kop. Kenmerkend zijn de roze snavel en de oranje poten. (Het tegenovergestelde dus van de Grauwe Gans). De adult is gemakkelijk te herkennen aan de witte bles en de zwarte banden op de buik (er is individuele variatie in de hoeveelheid zwart, sommige met een groot aaneengesloten gebied). Juvenielen missen zowel de witte bles als de banden op de buik en zijn beduidend lichter grijsbruin dan adulte vogels. Het roepen van de Kolgans is vergeleken met Taiga- en Toendrarietgans en Grauwe Gans hoger en muzikaler en meer lachend, niet zo nasaal en rauw.

Dwerggans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

De Dwerggans is een watervogel als alle Anatidae en een trekvogel als alle ganzen, die op de arctische toendra broedt en in Zuidoost-Europa en vooral rond de Kaspische Zee overwintert. De Dwerggans zoekt in de regel vochtige plaatsten langs meren en rivieren uit als leefgebied, zowel om te broeden als om te overwinteren. Hij broedt in hoog-arctische gebieden, bij voorkeur op de woudtoendra, een ecosysteem met nog wel wat lage bomen maar vooral kreupelwilgen en dwergberken. Verder broedt hij in Scandinavië ook op 'fjells' (bergtoendra's dichtbij de sneeuwgrens). Zoals al eerder aangegeven is Nederland het belangrijkste overwinteringsgebied van Dwergganzen uit Zweden. Het gaat om ca. 120-130 exemplaren.

Dwerggans

Herkenning: De Dwerggans is niet alleen de meest zeldzame 'grijze gans', maar ook de meest problematische. Voor het determineren van de Dwerggans is het noodzakelijk om te letten op alle verschillen, met name de structurele. Het vinden van een Dwerggans vereist meestal langdurig en geduldig onderzoeken van groepen Kolganzen. De adulte vogel heeft een uitgebreide witte bles en ook een gele oogrand, maar geen van beide hoeven duidelijk te zijn, met name op afstand. De witte bles loopt ver door op de kop in de vorm van een puntige kol op het voorhoofd (Bij de Kolgans zien we een grote ronde kol op het voorhoofd). Het is een duidelijk kleinere gans dan de Kolgans (ongeveer 20% kleiner) met een kortere en proportioneel dikkere nek, een steiler voorhoofd en een kleine, fijne, driehoekige snavel. De kop en de hals zijn iets donkerder dan die van de Kolgans. De zwarte bandering op de buik is minder uitgebreid. Het geluid is als van een Kolgans, maar nog schriller, hoger en meer keffend.

Sneeuwgans en Ross' Gans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

Sneeuwganzen worden elke winter in Nederland gezien, waarbij de aantallen kunnen oplopen tot enkele tientallen. De herkomst van deze vogels is vaak onduidelijk. Hoewel ze wel degelijk een wilde herkomst in Noord-Amerika kunnen hebben, zullen de meeste afkomstig zijn uit een wildwatercollectie, waar ze ontsnapt en later verwilderd zijn. Hetzelfde geldt voor Ross' Ganzen. Van alle ganzen op aarde is de Sneeuwgans de meest algemene. Er zijn twee kleurslagen ('fasen'): een witte en een 'blauwe' in feite een leigrijze vorm. Sneeuwganzen broeden op de arctische toendra in een vrij smalle strook van de oostpunt van Siberië en Noord-Alaska dwars door Canada tot op Groenland. De meeste individuen leven daar in grazige vlakten langs meeroevers en riviermondingen. Ze overwinteren langs de Pacifische en Atlantische kusten van Noord-Amerika en langs de kusten van Oost-Azië. Bij de meeste ganzen broeden de paren in afzondering, maar Sneeuwganzen vormen vaak broedkolonies waarin duizenden, soms honderdduizenden broedparen een

plekje dicht op elkaar vinden. Zowel de Sneeuw-gans als de Ross' Gans hebben afgelopen decen-nia een bevolkingsexplosie ondergaan. Hoewel de Ross' Gans traditioneel overwintert in Californië verscheen de Ross' Gans in het midden van de jaren zeventig op de Mississippi trekroute en in het midden van de jaren negentig ook op de Atlanti-sche trekroute. Sneeuw en Ross' Ganzen kunnen in zeldzame gevallen voorkomen in ganzenpopu-laties uit Noord-Europa en Siberië.

Ross' Gans 📷 *Dick Slaa*

Herkenning: Er zijn twee vormen van de Sneeuw-gans: een witte en een 'blauwe'. Westelij-ke vogels zijn overwegend wit, de oostelijke zijn overwegend 'blauw'. Beide vormen kunnen oran-je vlekken vertonen op hun gezicht, die ze krijgen op hun toendrabroedplaatsen. *Witte vorm, adult:* geheel wit op zwarte handpennen na. *Blauwe vorm adult:* kop en bovenhals wit, maar het exac-te patroon varieert. Het lichaam is donker, zwart-grijs met verlengde, gebogen dekveren (zwart met brede lichte zomen) die in rust naar beneden hangen. De snavel en poten van de adult zijn roze. Juvenielen hebben gelige poten en een donkergrijze snavel die in het voorjaar roze wordt. De snavel van de Sneeuw-gans (maar niet van de Ross' Gans) heeft een gekartelde rand en een kenmerkende langwerpige, ovale opening tussen de snavelhelften, die bekend staat als 'grijns'. Ge-luid van de Sneeuw-gans is een nogal vreemde stijgende tweeklank: "Koiek".

Ross' Gans: lijkt op een miniatuur Sneeuw-gans, ongeveer 80% van de grootte van de Sneeuw-gans en ongeveer de helft van diens gewicht. Hij is in grootte in feite vergelijkbaar met de Dwerg-

gans.. Hij heeft een korte hals met een ronde kop en een kleine driehoekige snavel (roze met blau-we basis bij adult). Hij mist de kenmerkende 'grijns' van de Sneeuw-gans. Ook bij de Ross' Gans kennen we de witte vorm en de Blauwe vorm die overigens zeldzaam is.

Indische Gans

Algemene kenmerken en (broed)biotoop:

De Indische Gans broedt op grote hoogten in Centraal-Azië, maar uit gevangenschap ontsnapte vogels trekken in West-Europa met de wilde gan-zen mee.

Indische Gans 📷 *Dick Slaa*

Herkenning: De Indische Gans is zo groot als de Toendrarietgans en zeer licht grijs (lijkt groten-deels wit in de vlucht). Van dichtbij is de kenmer-kende witte kop met twee zwarte dwarsstrepen op de achterkruin te zien. Alleen de toppen van de handpennen zijn donker. Evenals de poten is de relatief kleine snavel geel.

Dick Slaa

Bronvermelding:

Vogeldeterminatie - Keith Vinicombe, Alain Har-ris en Laurel Tucker.

Handboek vogels van Nederland - Luc Hoogen-stein en Ger Meesters.

ANWB vogelgids van Europa - Lars Svensson.

Vogels van Europa - Editions Atlas.

Soort	Typering	Verenkleed	Poten	Kop/snavel
Grauwe Gans 74-84 cm	Standvogel Waterrijke habitats	Grijsbruin, rug toont gebandeerd	Dofroze poten	Dikke nek/grote kop Oranje snavel
Toendra Rietgans 69-80 cm	Doortrek- ker/wintergast. Open laaggelegen grasland	Grijsbruin/donkere vleugels in vlucht	Oranje poten	Vrij dikke nek/plooien zijkant, Stompe snavel met oranje band
Taiga Rietgans 74-88 cm	Zeldzame doortrek- ker/wintergast	Grijsbruin/toont lange zwanenhals met plooi- en	Oranje poten	Lange snavel met vari- abele hoeveelheid oranje
Kleine Rietgans 64-76 cm	Doortrek- ker/wintergast. Vochtige weide- en akkergebieden	Rossig-grijs verenkleed	Korte poten	Donkere bruine kop en hals. Donkere snavel met roze band
Kolgans 64-78 cm	Doortrekker 4-5 en 9-10	Licht grijsbruin. Zwarte banden buik	Oranje poten	Lichte gemberbruine kop. Roze snavel met witte bies
Dwerggans 56-66 cm	Klein aantal overwin- teraar. Langs meren en rivieren.	Grijsbruin	Oranje poten	Uitgebreide witte bies. Gele oogrand/kleine snavel
Sneeuwgans 65-75 cm	Vaak ontsnapte en verwilderde exempla- ren	Witte en blauwe vorm. Zwarte handpennen	Roze poten	Roze snavel met ken- merkende grijs
Ross' Gans 53-66 cm	Vaak ontsnapte en verwilderde exempla- ren	Witte en blauwe vorm. Zwarte handpennen	Roze poten	Kleine driehoekige roze snavel met ken- merkende grijs
Indische Gans 68-78 cm	Vaak ontsnapte en verwilderde exempla- ren	Zeer lichtgrijs	Gele poten	Witte kop met 2 zwart dwarsstrepen/kleine gele snavel.

Wie gaat er mee?

Zondag 28 januari, halve dag

Kraaijenbergse plassen

Dicht bij Uden en altijd interessant voor vogels: de Kraaijenbergse plassen. Op 28 januari zitten er volop ganzen, diverse soorten eenden, hebben we kans op Nonnetjes en Grote Zaagbekken. Vorig jaar rond deze datum is er zelfs een Roodhalsfuut gezien! Meer informatie kun je vinden op de maandagenda van januari.

Raven in de Maashorst weer de vroegste van Nederland!

Verslag 2017

In het broedseizoen 2017 is het ravenpaar, dat al zes jaar in de Maashorst broedt, gemonitord door de Ravenwerkgroep van Vogelwacht Uden e.o.. Hiermee wilden we de broedbiologie beter in beeld brengen en door middel van het aanbrengen van kleurringen bij de jonge Raven de verspreiding van Raven binnen de Maashorst en, later, daarbuiten in kaart brengen. Net als in eerdere jaren werd hulp ingeschakeld van de vrijwilligers van Ravenwerkgroep Nederland voor het kleurringen van de jongen.

In de tweede helft van januari waren de Raven heel luidruchtig en dat was ook de tijd voor een zoektocht naar een tweede paar of een mogelijke nestplaats van dat tweede paar te plannen. Dit omdat er vaak tenminste drie volwassen Raven werden gezien. Aan deze zoektocht doen verschillende leden van de Vogelwacht mee maar helaas werd er niks gevonden. Daarop werd besloten ons dit seizoen alleen op het bekende broedpaar te richten.

Ravenpaar boven de Maashorst.
📷 Peter van de Braak

Begin februari werden de Raven weer stiller rond het nest, een teken dat er eieren zouden kunnen zijn. Later in de maand wordt gezien dat er een Raaf op wacht zit en het nestbos nauwlettend in de gaten houdt. Ondertussen blijven waarnemingen van een tweede exemplaar uit de richting van Zeeland binnenstromen. Begin maart worden

poepjes onder de boom gezien, een teken dat er jongen zijn en wordt een filmopname van het nest met behulp van een camera op een lange stok vanaf de grond gepland. Bij die filmopnames worden zeker vier dikke jongen gezien en aan de hand van de opnamen kan vastgesteld worden welke leeftijd ze ongeveer hebben. Daarna worden de ringers van Ravenwerkgroep Nederland benaderd voor het kleurringen van de jongen. Eind maart worden de vijf jongen geringd met rechts een oranje kleurring beginnend met een letter E en dan twee cijfers en links een aluminium standaard vogeltrekstationsring. Het grootste jong blijkt al 1092 gram zwaar te zijn! Een van de ouders ging even in de naastgelegen boom zitten en de klimmer kon zien dat deze ongeringd was.

Bevestiging van de aluminium ring.
📷 Peter van de Braak

De leeftijd bij het ringen, op basis van de vleugellengte van het oudste jong, geeft aan dat deze 28 dagen oud was. De eerste eileg moet dan op donderdag 2 februari 2017 geweest zijn, twee dagen eerder dan in 2016 (ook op een donderdag...). Weer zijn onze Raven verreweg de vroeg-

ste van Nederland; zeker twee tot drie weken vroeger dan de andere bekende paren waarvan de jongen geringd worden!

Jonge Raaf van ongeveer vier weken oud.
 Peter van de Braak

Half april zijn alle jongen succesvol uitgevlogen. De rest van de lente en zomer worden ze met hun ouders door de hele Maashorst gezien. Vaak zelfs boven het wisentengebied wat hele mooie plaatjes oplevert. Één van de leden van de Ravenwerkgroep was later nog getuige van een interessante ontwikkeling: Het oude nest werd vakkundig door de jongen uit de nestboom gewerkt dus we zijn benieuwd waar er volgend jaar gebroed gaat worden.

Uitgevlogen jonge Raven in de Maashorst 2012-17	
2012	3
2013	4
2014	5
2015	3
2016	5
2017	5
Totaal	25

Raven zijn pas op driejarige leeftijd geslachtsrijp. De vijftien jongen die in 2012 tot en met 2015

uitvlogen, zouden dus inmiddels oud genoeg moeten zijn om ook in de Maashorst tot broeden over te gaan. Mits ze natuurlijk nog in leven zijn en in het gebied zijn blijven hangen. De leden van de Ravenwerkgroep stellen het dan ook erg op prijs als alle ravenwaarnemingen doorgegeven worden via waarneming.nl.

Het Maashorstnest in 2017.

In Noord-Brabant zijn in 2017 nog twee succesvolle ravenlegsels gemeld: één bij de Oisterwijkse Vennen, hetzelfde paar dat daar vorig jaar begon en een nieuw paar in de Loonse en Drunense duinen.

Naar aanleiding van het onderzoek van dit jaar willen we de volgende aanbevelingen doen:

- 1. Doorgaan met monitoren van het nest, de jongen voorzien van kleurringen en terugmeldingen verwerken.*
- 2. In de baltsperiode een aantal potentiële plaatsen van een mogelijk tweede ravenpaar in de gaten houden in de richting van Zeeland.*
- 3. Kadavers van aangereden grootwild neerleggen en met cameravallen monitoren.*

Leo Ballering, coördinator Ravenwerkgroep

Verrassingsexcursie

29 oktober 2017

Op 29 oktober stond er weer een excursie op de agenda. Al onze excursies hebben vooraf al een agenda. Deze niet, vandaar de naam verrassingsexcursie. Op het laatste moment wordt beslist waar we naar toe gaan, ingegeven door bijzondere waarnemingen die in het gebied te zien zijn.

Het stormde die morgen flink, zodat koers gezet werd naar Westkapelle. Bij storm zijn hier de Stormvogels goed te zien volgens de deskundigen en gisteren werden er al diverse gemeld. Met twee auto's en acht leden zijn we het hele eind gereden naar Westkapelle, het meest westelijke stukje Nederland. Er staat een telpost boven op de dijk, waar het heel druk was, zodat wij besloten om met onze leden naar onderen, naar de voet van de dijk te gaan.

Telpost in Westkapelle.

Je moest wel goed uitkijken, de deur van de auto vloog vanzelf open. Met zijn allen waren we de zee aan het af turen. Op een gegeven moment zei Stefan dat hij vlakbij in de golfslag een klein vogeltje gefotografeerd heeft. De foto was niet van al te beste kwaliteit, want het ging vrij snel, maar het bleek toch om een Vaal Stormvogeltje te gaan. Wij waren veel te ver de zee op aan het kijken. De blik werd daarom op 'vlakbij' gezet. En ja, weldra, hadden we nummer twee in de smiezen. Ze vlogen net over de golven. Zijn inderdaad niet zo groot, overwegend zwart van kleur, met een witte

stuit en gevorkte staart. Ze zijn iets groter dan het er veel op lijkend Stormvogeltje. Het contrast op de bovendelen tussen zwarte vleugelpunten en grijze bovenzijde is een goed kenmerk. In een paar uur tijd zagen we maar liefst zes vogels voorbijkomen. In deze tijd ook een jonge Jan-van-Gent gezien en een Middelste Jager. We besloten om nu we toch in Zeeland zijn naar de Plompe toren te gaan en het natuurontwikkelingsgebied plan Tureluur. We zagen hier nog opvallend veel Klutten, een soort die in de winter toch richting Banc d'arguine (West-Afrika) gaat. Buiten deze soort zagen we onder andere Slechtvalk, Tureluur, Zwarte Ruiter, Wulp, Kievit, Smient, Goudplevier, Torenavalk, één Witbuikrotgans, tussen vele Rotganzen. We hadden nog even tijd, zodat ook Brouwersdam werd aangedaan. Ook hier waaide het behoorlijk, maar de storm had duidelijk al in kracht ingeboet. Buiten de zeehonden, hebben we hier kunnen genieten van Paarse Strandloper,

Paarse Strandloper. 📷 Martien van Dooren

Drieteenstrandloper en een geringde Scholekster. Deze was vol behangen met kleurringen en een aluminium ring. De gegevens zijn doorgegeven, zodat we er waarschijnlijk nog wel iets van horen. Na een voorspoedige terugreis waren we rond half zes 's avonds weer terug bij de Groenhoeve. Een dagje Zeeland, altijd interessant.

Jan-Willem Hermans

Broedresultaten

Steenuil en Kerkuil 2017

Door het verdwijnen van geschikte leefomgeving, intensieve landbouw enz. heeft het Steenuiltje het zwaar in Nederland. De Steenuil staat op de 'rode lijst'. Recent is de rode lijst aangevuld met soorten waarmee het slecht gaat. Op de rode lijst staan wil zeggen dat deze vogelsoorten door het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit zijn aangewezen als soorten die extra aandacht en bescherming verdienen.

In 1999 ging het zo slecht met deze soort, dat men een soortbeschermingsplan heeft opgesteld. Sinds die tijd zijn er verschillende studies uitgevoerd waarmee men in staat is geweest om inzicht te krijgen in hoe en waarom het aantal Steenuiltjes terugliep. Door Landschapsbeheer Nederland, Vogelbescherming Nederland, Steenuilen Overleg Nederland (STONE) en Sovon is onderzoek gedaan naar mogelijkheden voor een aantrekkelijk leefmilieu voor mens én Steenuil. Er zijn destijds een aantal voorbeeldgebieden ingericht met een steenuilvriendelijk beheer. De voorbeeldgebieden bleken succesvol en het beheer is later in vele plaatsen in Nederland toegepast. Ook is men toen actief begonnen met het verbeteren van de nestgelegenheid door steenuilenkasten te plaatsen. Na enkele jaren werd er een verschuiving zichtbaar van natuurlijke nestplaatsen naar nestkasten. In de jaren 1977-1979 bevond <20% van de nesten zich in nestkasten. Tegenwoordig is dat >90%. Deze initiatieven hebben ervoor gezorgd dat de Steenuil zich enigszins kon herstellen.

Samen zoeken naar oplossingen

Tegenwoordig wordt er nog steeds veel aandacht besteed aan de leefomgeving van Steenuilen en ook andere vogelsoorten. Dit is ook noodzakelijk, want het leefgebied van de Steenuil staat nog steeds onder druk. Nieuwbouwprojecten in de buitengebieden, het verdwijnen van rommelhoeken bij huizen en boerderijen in het buitengebied enz. dringen de Steenuiltjes steeds verder terug. Gelukkig worden wij als natuurwerkgroepen

steeds vaker gevraagd om te adviseren bij bouwen en verbouwactiviteiten. Dit is echt een fantastische ontwikkeling. Niet tegen elkaar maar met elkaar werken aan oplossingen. Ecologische onderzoeksbureaus en de gemeente Uden betrekken ons ook steeds vaker bij projecten en samen zoeken we naar haalbare/realistische oplossingen. Een mooi voorbeeld: de compensatiemaatregelen aan de Morgenweg en Boekelsedijk in Uden. De gemeente Uden heeft samen met leden van de Vogelwacht en sVLU hier een prachtig plan uitgevoerd om de Steenuil, Kerkuil en Buizerd te behouden in deze omgeving. Een ander voorbeeld is het Ervenplus-programma dat momenteel wordt uitgevoerd. Chris van Lieshout en Willem Peters zijn actief betrokken bij dit project. Dit project is bedoeld om de leefomgeving voor vogels, en zoogdieren op en rondom boeren- en particuliere erven te verbeteren.

Steenuil 📷 Peter van de Braak

Een onderdeel(tje) van het programma is het plaatsen van Steen- en Kerkuilenkasten als de omgeving zich daarvoor leent. Op deze manier blijven vele vrijwilligers zich inzetten voor het natuurbehoud met als doel nog lang te kunnen genieten van bijvoorbeeld de Steenuiltjes op de weipaaltjes en schuren.

Werkgroep Uilen

De werkgroep Uilen is al vele jaren actief met het plaatsen van steen- en kerkuilenkasten en het controleren van de broedresultaten. We hebben vijf subgroepen met elk een eigen werkgebied. Ook dit jaar hebben wij als werkgroep weer vele kasten gecontroleerd en schoongemaakt. De

Steenuiltjes in onze omgeving hebben een goed jaar achter de rug wat betreft broedresultaten. Ondanks de vele bouwactiviteiten in de omgeving, hebben zij toch de nodige jongen weten groot te brengen. In het schema hieronder zijn de broedresultaten van de Steenuilen per subgroep weergegeven. Willen we de soort in de toekomst behouden, dan zullen we het beschermingswerk moeten voortzetten. Hierbij kunnen wij als werkgroep zeker nog de nodige vrijwilligers gebruiken. Iedereen die een actieve bijdrage wil leveren is welkom. Je hoeft niet technisch te zijn of over veel kennis te beschikken. Enthousiasme en belangstelling meebrengen is genoeg. De ervaring en kennis komen daarna bijna vanzelf.

Broedseizoen 2017 per werkgebied: Steenuilen					
Aantallen ► Werkgebied ▼	Broedsels	Eieren	Pullen	Pullen uitgevlogen	Pullen dood
Volkel-Odiliapeel-Zeeland	9	≥25	22	22	?
Mariaheide-Veghel	9	≥18	18	18	?
Erp-Keldonk	17	≥49	48	46	3
Boekel/Venhorst	X	X	X	X	X
Uden	11	≥35	33	32	1

De Kerkuil

De Kerkuil heeft net als de Steenuil te kampen met verlies aan leefgebied en is ook een rode lijst soort. Ongeveer 35 jaar geleden zijn een aantal enthousiaste vrijwilligers begonnen met het ophangen en controleren van kerkuilennestkasten. Dat was ook noodzakelijk, want het aantal broedparen van de Kerkuil werd in 1979 op ongeveer 100 geschat. Mede dankzij de inspanningen van verschillende vrijwilligers is er een netwerk van kerkuilenbeschermers ontstaan met een landelijke dekking. De inspanningen hebben de Kerkuilen goed gedaan. Van de 100 broedparen die er in 1979 waren, heeft de Kerkuil zich weten te herstellen. Momenteel kunnen we spreken over een gezonde populatie, maar de soort blijft erg kwetsbaar. Strengere winters met veel sneeuw, inzakkende muizenstanden en een verlies aan leefgebied hebben een behoorlijke impact op de populatie.

Ook hier blijft het beschermingswerk noodzakelijk om de soort te kunnen behouden in de toekomst. In 2017 waren de Kerkuilen landelijk zeer vroeg met leggen van eieren. De eerste eieren werden al in januari gelegd in verschillende plaatsen in Nederland. Noord-Brabant, de Beerzen, heeft tot nu de vroegste jonge Kerkuilen. In februari maakte Rinus van den Boomen daar melding van de eerste jongen. Dit waren de eerste signalen dat het wel eens een goed uilenjaar zou kunnen worden. De winter was zacht en er waren ruim voldoende muizen.

Lokale ontwikkelingen

Landelijk hebben de Kerkuilen het best goed gedaan. Er zijn vele succesvolle broedgevallen gemeld, wat weer hoop geeft voor de toekomst. Bij ons in de regio zijn de broedresultaten redelijk te noemen. Lokaal zien we wel verschillen. In de

gemeente Uden hebben we wel een aandachtspunt, daar hebben we dit jaar maar één broedgeval gehad en dit broedsel is mislukt. Het legsel van vijf eieren is niet uitgekomen. In de schematische weergave staan drie broedgevallen genoteerd, maar dit zijn twee broedgevallen in Veghel bij Bouwbedrijf Van de Ven, die mogen dus eigenlijk niet bij Uden worden opgeteld. Op veel plaatsen waar jarenlang Kerkuilen hebben gebroed, zijn geen Kerkuilen aangetroffen. Vele kasten waren leeg of bezet door Holenduiven. In een enkel geval troffen we een enkele adult aan. Deze trend zien we nu voor het derde jaar en dat roept bij ons de vraag op: Waar zijn de Udense Kerkuilen gebleven? Zijn ze massaal gestorven tijdens koude winter drie jaar geleden? Het vreemde is dat we geen meldingen hebben ontvangen over dode

Kerkuilen en ook hebben we geen dode uilen aangetroffen tijdens de kastcontroles. De laatste jaren zijn er in de omgeving redelijk veel jongen uitgevlogen, maar die hebben zich niet in en/of om Uden gevestigd. Mogelijk hebben de Kerkuilen zich op nieuwe locaties binnen Uden gevestigd en hebben wij ze nog niet in beeld. Dit is iets waar we de komende tijd mee aan de slag gaan. Bij deze doen wij een oproep aan alle leden om alle waarnemingen van Kerkuilen in en om Uden te melden bij de werkgroep Uilen. Wij kunnen jullie hulp goed gebruiken. Hopelijk kunnen we volgend jaar melden dat we weer broedende Kerkuilen hebben binnen Uden. In het schema hieronder zijn de broedresultaten van de Kerkuilen per subgroep weergegeven.

John Opdam

Broedseizoen 2017 per werkgebied: Kerkuilen					
Aantallen ► Werkgebied ▼	Broedsels	Eieren	Pullen	Pullen uitgevlogen	Pullen dood
Volkel-Odiliapeel-Zeeland	2	≥8	7	7	0
Mariaheide-Veghel	3	≥16	8	8	0
Erp-Keldonk	6	≥26	20	17	3
Boekel/Venhorst	7	≥25	19	16	3
Uden	3	≥10	5	3	2

Meerjarenoverzicht Steenuilen en Kerkuilen totale werkgebied Vogelwacht Uden								
STEENUILEN	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Broedsels	28	35	30	25	31	46	33	46
Eieren	≥86	≥95	≥80	≥70	≥113	≥127	≥107	≥122
Pullen	68	95	73	51	103	113	96	121
Pullen uitgevlogen	62	93	67	49	101	105	94	118
Pullen dood	6	2	6	2	2	8	≥2	≥3
Noot: Daar het hier meerdere vrije broedgevallen betreft, welke moeilijk of in de meeste gevallen niet te controleren zijn, kan men geen duidelijk beeld geven van het aantal gelegde eieren en jongen. Het aantal uitgevlogen jongen wordt bepaald op basis van de waarnemingen. Ook hier betreft het (voor een deel) een aanname, het aantal uitgevlogen jongen kan mogelijk groter zijn (geweest).								
KERKUILEN	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Broedsels	19	13	19	6	18	20	26	21
Eieren	≥76	≥41	≥78	≥24	≥93	≥38	≥115	≥85
Pullen	65	36	58	18	93	38	100	59
Pullen uitgevlogen	55	30	55	15	86	29	90	51
Pullen dood	10	6	3	3	2	9	10	8

Vogelwacht Winkel

onder de kerstboom

De winkel is er voor leden. Voor elk jaargetijde en elke vogelactiviteit heeft de winkel artikelen die u zullen aanspreken. Neem nu de kersttijd. Tijd om cadeaus te geven aan uzelf, uw gezinsleden of zelfs de vogels.

Hier vindt u een kleine selectie uit ons aanbod.

Ziet u iets niet, neem dan gerust contact op met de winkel:

winkel@vogelwachtuden.nl of kijk op de website voor een uitgebreider overzicht <http://www.vogelwachtuden.nl/index.php/home/winkel>

ANWB Vogelgids van Europa

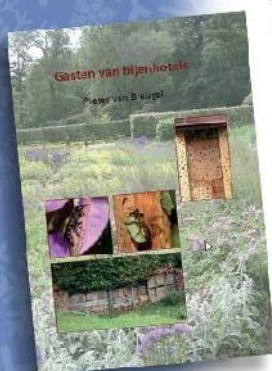
De klassieker voor het herkennen van vogels. Deze gids mag in uw boekenkast niet ontbreken. Alle Europese vogels staan erin. In de tekeningen staat aangegeven waar u voor de herkenning op moet letten. Hangt uw oude exemplaar al aan de binddraad denk dan eens aan vervanging door de laatste editie.

Ledenprijs: **€ 27,50** (elders € 32,99)

Steltlopers van Europa

Is het eerste en meest complete Nederlandstalige handboek dat alle 87 Europese soorten steltlopers beschrijft incl. dwaalgasten. Steltlopers van Europa bevat ruim 600 schitterende detailfoto's, complete soortbeschrijvingen waarbij de soorten met elkaar vergeleken worden, vliegbeelden, silhouetten en vogelgeluiden.

Ledenprijs: **€ 40,-** (op bestelling, elders € 44,95)

Gasten van Bijenhôtels

Dit boekwerk beschrijft in detail hoe je een bijenhôtel kunt maken. Ook beschrijft het uitvoerig welke 'gasten' er in komen logeren. Diverse soorten bijen en graafwespen bouwen er hun nestjes in, en daar komen weer verschillende roofdieren en parasieten op af. Dit levert vele uren kijkplezier op, en dat in eigen tuin! **Prijs op aanvraag.**

Vogelvoer

Meer Groenlingen, Koolmezen, Ringmussen, Pimpelmezen, Kepen of zelfs spechten in uw tuin. Andere vogelwachtleden melden deze successen. Hun geheim? Met ons speciale voer bent u verzekerd van veel verschillende gasten in uw tuin

Ledenprijs: **€ 2,- per kg** (in zakken van 1 kg of 2,5 kg)

Wist u dat:

U altijd boeken kunt bestellen bij de winkel. Bijvoorbeeld van uw vakantiebestemming, over fotografie of speciale vogelsoorten.

De Vogelwachtwinkel bevindt zich fysiek bij:

Koos Doorten

Kruisstraat 13, 5388 CH Nistelrode

Telefoon: 0412-650180

Tip!

De winkel staat open voor suggesties van leden over artikelen, die in het assortiment opgenomen kunnen worden.

Foto Rooijmans

www.fotorooijmans.nl

Markt 10 - 6021CD - Budel

tel. 0495-494890

h.rooijmans1@chello.nl

Al vele jaren zijn wij het adres voor Swarovski verrekijkers, Spottingscopes en toebehoren.

Met gedegen advies en eindeloos geduld staan we u terzijde in uw keuze voor het juiste Swarovski produkt.

Een produkt dat beschouwd mag worden als de "Rolls Royce" onder de optiek. De "EL-serie" bijvoorbeeld wordt op 140 punten op kwaliteit gecontroleerd. Daardoor ontstaat een produkt waarop met een gerust hart 30 jaar garantie wordt gegeven (10 jaar bij spotting scopes)

SWAROVSKI OPTIK DIGISCOPING

Dankzij de DCA, DCB en TLS800 gaat voor u de fascinerende wereld van SUPER-TELE-FOTOGRAFIE open.

Met gemak haalt u uw moeizaam te benaderen object 40,...50,...60 maal dichterbij. Vogels en wild fotograferen was nog nooit zo gemakkelijk.

Met 30 jaar ervaring in fotografie kunnen wij u uiteraard een schat aan informatie en adviezen verstrekken, waardoor goede resultaten meteen haalbaar zijn.

Het assortiment van Swarovski omvat meer dan 25 kijkers en telescopen.

Nobru
TECHNISCH PERSONEEL BV

Dé specialist voor technische functies

- **Opdrachtgevers** kunnen vacature(s) voorleggen aan Nobru waarna zij zich toelegt op het, binnen de gestelde termijn en budget, adequaat vervullen van de personeelsbehoefte.
- **Werkzoekenden** met een technische of technisch/commerciële achtergrond kunnen bij Nobru terecht voor advies en bemiddeling naar een duurzame baan bij een van haar opdrachtgevers.

De belangrijkste vakgebieden waarbinnen Nobru Technisch Personeel werkzaam is, zijn:
Elektrotechniek, Werktuigbouwkunde, Bouwkunde en Civiele Techniek.

Nobru Technisch Personeel B.V.
Rondweg 73 (Poort van Uden)
Postbus 73
5400 AB Uden

Telefoon: 0413-243610

E-mail: info@nobru.nl

Internet: www.nobru.nl

**HONDEN & KATTEN
SPECIAALZAAK
UDEN**

Gratis bezorgservice in Uden, Oss, Veghel, Nijmegen, Wijchen en omgeving!

Onder andere in ons assortiment:

20 kg Senior krokant:	€ 34,00
20 kg Krokante brok:	€ 25,30
20 kg Superieur Kip & Rijst (Premium):	€ 31,50
20 kg Superieur Puppy brokjes:	€ 40,75
15 kg Superieur Lam & Rijst (hypoallergeen):	€ 27,75
20 kg Sensitive No Grain (hypoallergeen):	€ 43,30
10 kg 6-Mix kattenbrokjes:	€ 19,90

en vele andere soorten; ook alles in 10 kg verpakkingen

U bent ook van harte welkom in onze winkel:
Honden & Katten Speciaalzaak 4FEEDT
Volkelseweg 26 - 5405 NA Uden

**premium honden en katten voeders,
ZO'N KWALITEIT; ZO VOORDELIG !!**

**Meer informatie en VOORDELIG online-shoppen (> 1.000 artikelen):
www.4feedt.nl Of vraag een folder aan: 0413-266 398**

Ideeën nodig voor in en om het huis?

Kom eens kijken en vraag advies én alles voor een voordelige prijs

De Kleuter
tuincentrum

OOK VOOR TUINONTWERP, AANLEG EN ONDERHOUD

U zoekt een goede hovenier?

Die zijn vak verstaat en kennis van zaken heeft?

Laten we kennismaken!

Kijk ook eens op onze site.

GOORKENSWEG 1 - 5405 BV UDEN - 0413- 26 10 78 - INFO@DEKLEUTER.NL - WWW.DEKLEUTER.NL

Voor boeken en tijdschriften gaat u naar:

Boekhandel Bert van der Heijden

Mondriaanplein 12, 5401 HX UDEN
Telefoon: 0413-260907
Internet: www.libris.nl
E-mail: bertheijden@libris.nl

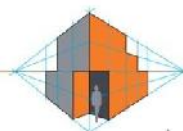

Ons team van bedrijfsadviseurs staat voor u klaar!

Kwaliteit, Vertrouwen & Betrokkenheid

Velmolenweg 50 | Saffierborch 26
5404 LD Uden | 5241 LN Rosmalen
0413-268343 | 073-6422695
uden@bolkendebekker.nl | rosmalen@bolkendebekker.nl
www.bolkendebekker.nl

mickers architectuur

..... bij Lamber Mickers
krijg je mooi de ruimte

www.architectmickers.nl

Thuis in wonen

Atriensis B.V.
Zernikestraat 17
Postbus 842
5600 AV Eindhoven
Telefoon: 040-2367859
Fax: 040-2364278

E-mail: info@atriensis.nl
Website: www.atriensis.nl

Th. Peters Machinale Timmerwerken

Het juiste adres voor kozijnen en trappen

Eisenhowerweg 22
5466 AC VEGHEL
Tel.: 0413-377744
Fax: 0413-354755

*Wij bieden u
met zekerheid
het beste
rundvlees uit
Nederland*

**FRANS KNOBBOUT
SLAGER**

**Drossaard 12, 5403 ET Uden
tel. 0413-267354
www.knobbboutslager.nl**

foto de vakman
Uden - Wijchen

**Echte foto speciaalzaak met
internet prijzen**

Marktstraat 10 - Uden
Telefoon: 0413-263695
E-mail: verkoop@fotodevakman.nl

**Deskundig
advies
lage
prijzen**

www.fotodevakman.nl
voor wie goedkoop een camera wil kopen....

- Loonbedrijf**
- Transport**
- Opzetstation**

**Duifhuizerweg 8
5406 TB Uden
Tel 0413 363785
Fax 0413 342047
info@kanters-bedrijven.nl
www.kanters-bedrijven.nl**

**wim de wilt
tweewielers**

**Tweewielers Wim de Wilt v.o.f.
Kerkstraat 4, 5401 BE UDEN**

**Telefoon: 0413-262620
Telefax: 0413-255560
E-mail:
tweewielerswimdewilt@gmail.com**

snijders metaal

IJZERWAREN
GEREEDSCHAPPEN
METALEN

Kapelstraat 1
5401 EC UDEN
Tel. 0413-262780

de Bruin verzekeringen

Een vertrouwd adres
voor al uw verzekeringen

Velmolenweg 87, Uden • Telefoon: (0413) 330999
E-mail: info@debruin.nl • Internet: www.debruin.nl

HONDEN WASSERETTE IN ZEELAND

UNIEK IN DEZE REGIO!
DE HONDENWASSERETTE, DE PERFECTE
OPLOSSING VOOR IEDERE HONDENBEZITTER.
UW HOND WASSEN MET SHAMPOO,
ANTIVLOEDEN/TEKEN BEHANDELING EN
DAARNA DROOGFÖHNER.
ALLES IN ÉÉN MOEITE EN GEEN ROMMEL
EN NATTIGHEID IN UW BADKAMER.
U KUNT 7 DAGEN PER WEEK TERECHT.

WILLEMSSEN
TUIN- EN PARKMACHINES
TANKSTATION
HONDENWASSERETTE

Kerkstraat 117
5411 CK Zeeland Nbr
Tel (0486) 45 21 15 www.tonnywillemsen.nl

WILLEMSSEN
TUIN- EN PARKMACHINES
TANKSTATION
HONDENWASSERETTE

Kerkstraat 117 - 5411 CK Zeeland Nbr - Tel (0486) 45 21 15 - www.tonnywillemsen.nl

- Verkoop van tuin- en parkmachines
 - Tuingeredschap
 - Berekening benodigheden
 - Reparatie van tuin- en parkmachines
 - Slijpen van houtbewerking-gereedschap,
 - Veetondeuses scharen, messen, etc.
 - Levering en verkoop Shell/campinggas
 - Levering en verkoop petroleum/gasolie
 - 24uur Tamoil tankservice
- Altijd tanken via de betaalautomaat met 'n
bank/giro- of andere betaalcad

Graag tot ziens!

Openingstijden: Ma gesloten | Di t/m Do 8.00 - 18.00 uur | Vrij 8.00 - 20.00 uur | Za 9.00 - 16.00 uur

Hallo **JUMBO**

**"DE BESTE SUPERMARKT
VAN BRABANT"**

Jumbo, Roland de Laak

Drossaard 14-18

5403 ET UDEN

Telefoon: 0413-267837

COCK ULAND

de fietsenwinkel

Drossaard 47

5403 ES Uden

Tel. 0413-267088

**Hans van den Heuvel
Machinale Timmerwerken**

*Voor al uw binnen- en
buitendeuren*

Leurke 2A

5427 EE BOEKEL

Tel.: 0492-323861

Fax: 0492-324013

Website: www.heuveldeur.nl

**Kom kijken,
ontdekken én spelen**

Kinderboerderij Uden

**Artillerieweg 3, 5403 PB Uden
tel: 0413 - 250047**

Open: ma-vrij vanaf 10.00 uur

za en zo vanaf 13.00 uur

Sluiting: zomer 17.00 uur

winter 16.30 uur

www.kinderboerderij-uden.nl

Graphiset bv is een modern grafimedia bedrijf met een fullservice dienstverlening. Met meer dan 50 innovatieve, creatieve en kwaliteitsgedreven medewerkers voorzien wij in de communicatie-behoefte van ondernemingen variërend van MKB tot multinational.

ADVIES

Graphiset biedt u niet alleen een breed scala aan hoogtechnologische oplossingen, maar kan ook van dienst zijn met professioneel advies.

DRUKWERK

Naast de toepassing van moderne communicatie-technologieën, speelt drukwerk nog steeds een cruciale rol. Graphiset is al 30 jaar actief met het realiseren van offset en digitaal drukwerk.

ETIKETTEN

Met etiketten-op-rol bieden wij u unieke mogelijkheden. Denk aan etiketten op maat voor speciale reclamedoeleinden, productetiketten voor diverse branches. Van één tot en met full colour, in ieder gewenst formaat!

INTERNET

Ook voor uw onderneming is een website onmisbaar! Als presentatiemedium of als verkoopinstrument. Onze specialisten zijn u graag van dienst met de ontwikkeling van een fraaie, efficiënte website die eenvoudig is te vinden en te gebruiken.

Graphiset bv • Frontstraat 2b, 5405 PB Uden • T (0413) 264 293 • info@graphiset.nl • www.graphiset.nl

WERVING & SELECTIE, DETACHERING

MTS-HTS-TU personeel

Rondweg 73 (Poort van Uden)
Postbus 73, 5400 AB Uden

Telefoon: (0413) 24 36 10
Internet: www.nobru.nl

